

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Διακυβέρνηση, Ανάπτυξη και Ασφάλεια στη Ανατολική Μεσόγειο»

Θέμα:

**Η πολιτική της Μ. Βρετανίας στη Μέση Ανατολή στη διάρκεια του
Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου**

Διπλωματική εργασία του

Βασιλάκη Γεώργιου ΑΜ: 4332021002

Επιβλέπων καθηγητής: Σακκάς Ιωάννης

Μέλη επιτροπής:

1. Στριμπής Ιωάννης
2. Σεϊμένης Ιωάννης

ΡΟΔΟΣ, ΜΑΙΟΣ 2023

‘ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΗΨΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ. Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δε χρησιμοποιώ πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες που δύναμαι να αντιμετωπίσω σε περίπτωση που η εργασία μου αποδειχθεί ότι αποτελεί προϊόν λογοκλοπής, σύμφωνα με τον Κανονισμό του Ιδρύματος’

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία καταπιάνεται με την πολιτική που ακολούθησε η Μεγάλη Βρετανία στην περιοχή της Μέσης Ανατολής τη χρονική περίοδο πριν το ξέσπασμα, κατά τη διάρκεια και μετά τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Παρουσιάζεται η συνολική αξία της περιοχής καθώς και η κατάσταση που επικρατούσε στην ευρύτερη αυτό υποσύστημα πριν την αρχική της ανάμιξη με την παρακμή της πάλαι ποτέ κραταιάς Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στον τρόπο με τον οποίο διαχειρίστηκε διπλωματικά όλους τους εμπλεκόμενους στην περιοχή (Γάλλους, Εβραίους, Άραβες) με στόχο την όσο το δυνατό καλύτερη εξυπηρέτηση των συμφερόντων της. Επιπρόσθετα γίνεται μία παράθεση του τρόπου αλλά και της πολιτικής που ακολούθησε σε χώρες-περιοχές βαρόμετρο για την περιοχή. Καταλήγοντας παρατίθενται οι συμφωνίες αλλά και οι συνθήκες που προέκυψαν με τη λήξη του πολέμου, μέσα από τις οποίες κατάφερε να επιτύχει το στόχο της επιρροής, είτε άμεσα με την επιβολή της στρατιωτικής ισχύος είτε έμμεσα εγκαθιστώντας μονάρχες μαριονέτες, στο μεγαλύτερο μέρος της περιοχής. Αυτή η διαχρονική στενή σχέση της με την περιοχή, για την εξυπηρέτηση κυρίως των συμφερόντων της, δεν έχει αποκοπεί καθώς ακόμα και σήμερα η Βρετανία έχει λόγο και προσπαθεί να διατηρεί την επιρροή της στην περιοχή είτε διπλωματικά είτε και με στρατιωτικά μέσα όπως με τις επιχειρήσεις στο πλευρό των ΗΠΑ στο πρόσφατο παρελθόν εναντίον του Ιράκ το 2003.

Abstract

This diploma thesis deals with the policy followed by Great Britain in the Middle East region in the period before the outbreak, during and after the end of World War I. The total value of the area is presented, as well as the situation that prevailed in this wider subsystem before its initial involvement with the decline of the once mighty Ottoman Empire. Special reference is made to the way in which it managed diplomatically all those involved in the region (French, Jews, Arabs) in order to serve its interests as best as possible. In addition, there is a presentation of the way and the policy followed in countries-regions barometer for the region. In conclusion, the agreements and conditions that arose at the end of the war are listed, through which he managed to achieve the goal of influence, either directly by imposing military force or indirectly by establishing puppet monarchs, in most of the area. This long-standing close relationship with the region, mainly to serve its interests, has not been severed as even today Britain has a say and tries to maintain its influence in the region either diplomatically or militarily as with the operations on the side of the US in the recent past against Iraq in 2003

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	6
1. Η Μέση Ανατολή στις Αρχές του 20ου αιώνα.....	8
1.1 Τα συμφέροντα και ο πλούτος, στην περιοχή της Μέσης Ανατολής.....	8
1.2 Το “Ανατολικό Ζήτημα”	9
2. Οι Βρετανοί μεταξύ Αράβων, Γάλλων και Εβραίων	11
2.1 Η αγγλο-γαλλική συμφωνία Σάικς- Πικό (1916).....	11
2.2 Η διακήρυξη Μπάλφουρ (1917) και τα προβλήματα που γέννησε.....	12
3. Η βρετανική παρουσία στη Μέση Ανατολή	14
3.1 Αίγυπτος.....	14
3.2 Ιράκ	16
3.3 Παλαιστίνη- Ιορδανία	18
3.4 Η απαρχή του σιωνισμού και η εβραϊκή κοινότητα.....	19
4. Η Μέση Ανατολή μετά το τέλος του Μεγάλου Πολέμου	20
4.1 Η βρετανική επιβολή στη Μέση Ανατολή (Διάσκεψη του Παρισιού το 1919).....	20
4.2 Το συνέδριο του Σαν Ρέμο το 1920	21
4.3 Χαμένη ευκαιρία για μία αγγλο- γαλλική συμμαχία.....	22
Συμπεράσματα	25
Βιβλιογραφία.....	26
Παράρτημα Α: Χάρτες- Εικόνες.....	28

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής διπλωματικής μου εργασίας, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου σε όλους όσους συνέβαλλαν στην εκπόνησή της.

Ευχαριστώ τους καθηγητές μου στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Διακυβέρνηση, Ανάπτυξη και Ασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο» για τις γνώσεις που μου προσέφεραν. Ιδιαίτερα όμως θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κύριο Σακκά Ιωάννη για την συμπαράσταση, τις υποδείξεις του, τη συνεχή παρακολούθηση της εργασίας μου και το αμείωτο ενδιαφέρον που έδειξε από την αρχή μέχρι το τέλος.

Τέλος, θα ήθελα να αφιερώσω τη συνολική μου προσπάθεια, με ένα μεγάλο ευχαριστώ, στη γυναίκα μου Βασιλική, για τη στήριξη, τη συμπαράσταση και την υπομονή της, καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Εισαγωγή

Η περιοχή της Μέσης Ανατολής αποτελούσε, αποτελεί και θα αποτελεί ένα εξέχον πεδίο έλξης καθώς και ανταγωνισμού για τις κατά περιόδους Μεγάλες Δυνάμεις. Αυτό προκύπτει από διάφορους λόγους που είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι με την περιοχή και αφορούν κατά κύριο λόγο γεωστρατηγικούς, γεωοικονομικούς αλλά και λόγους ασφαλείας. Αυτή της η γεωστρατηγική αξία προκύπτει κυρίως από τη θέση της. Γεωγραφικά όταν αναφερόμαστε στη ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής εννοούμε την περιοχή που οριοθετείται από το Ιράν έως την Αίγυπτο και από την Υεμένη έως την Τουρκία. Σε αυτό το κομμάτι δεν υπολογίζεται η περιοχή τόσο της Β. Αφρικής όσο και της περιοχής του Αφγανιστάν. Είναι μία ιδιαίτερη περιοχή και συνάμα ξεχωριστή από τις υπόλοιπες τόσο για ιστορικούς όσο και για πολιτικοοικονομικούς αλλά και πολιτιστικούς λόγους. Αποτελεί μία περιοχή η οποία βρίσκεται ανάμεσα σε τρεις ηπείρους (Αφρική, Ασία, Ευρώπη) ενώ παράλληλα αποτελεί και έναν από τους σημαντικότερους κόμβους για την ένωση της Ευρώπης με τον Ινδικό ωκεανό, σύνδεση που μπορούσε να γίνει είτε οδικώς είτε μέσω της διώρυγας του Σουέζ¹. Ο έλεγχος της τελευταίας αποτελούσε σημείο κομβικής σημασίας για τον έλεγχο του δρόμου προς τις Ινδίες, κάτι που επεδίωκε με κάθε τρόπο η Μεγάλη Βρετανία. Ως προς τη γεωοικονομία της περιοχής η ανακάλυψη των τεράστιων κοιτασμάτων πετρελαίου² (αποτελεί ίσως το πιο σημαντικό βιομηχανικό αγαθό) ήδη από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα σε συνδυασμό με την ευκολία πρόσβασης που είχαν σε αυτά εκτόξευσε τη σημασία της περιοχής προσδίδοντάς της μία αίγλη που την κατέστησε μήλο της έριδος για τις Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής.

Η περιοχή της Μέσης Ανατολής αποτελούσε κομμάτι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήδη από το 16ο αιώνα . Μέχρι και τη σταδιακή απώλεια εδαφών οι Οθωμανοί είχαν πετύχει να ελέγχουν μέσα από διαρκείς πολέμους τόσο τους ισλαμικούς ιερούς τόπους της Μεντίνα και της Μέκκας όσο και αυτή των Ιεροσολύμων. Από τις αρχές όμως του 19ου αιώνα το τοπίο αλλάζει με τη σταδιακή εμπλοκή των ευρωπαϊκών ιμπεριαλιστικών δυνάμεων .Μία από αυτές εκείνης της εποχής ήταν και η Μεγάλη Βρετανία η οποία έχοντας αντιληφθεί από πολύ νωρίς τη σημασία και τα οφέλη των αποικιών τόσο σε πλούτο όσο και σε ανθρώπινο δυναμικό δημιούργησε την τεράστια Αυτοκρατορία της με κτήσεις- αποικίες σε όλο τον κόσμο. Χαρακτηριστικό του εύρους των εδαφών που κατείχε είναι ότι χαρακτηρίστηκε ως η αυτοκρατορία που ο ήλιος δεν έδυε ποτέ ενώ στο απόγειο της ο πληθυσμός της έφτανε το 1/3 του τότε γνωστού κόσμου. Έχοντας χάσει τις κτήσεις της όμως στη Βόρεια Αμερική (έπειτα από την Αμερικανική Ανεξαρτησία) μετέφερε το βάρος των προσπαθειών της στις περιοχές τόσο της Αφρικής όσο και της Ασίας. Κομβικό ρόλο στην πολιτική της Μ. Βρετανίας έπαιξε η διατήρηση αλλά και η πρόσβαση στις Ινδίες στις οποίες μέσω της Αγγλικής Εταιρείας ήλεγχε τόσο στρατιωτικά όσο και πολιτικά την περιοχή. Αυτή η επιδίωξη οδήγησε και στην αρχική εμπλοκή της στα εσωτερικά των χωρών της Αφρικής και Μέσης Ανατολής με την αρχή να γίνεται από την Αίγυπτο για το έλεγχο της διώρυγας του Σουέζ. Μετέπειτα αναλογιζόμενη τα τεράστια οφέλη από τα πετρελαϊκά κοιτάσματα προσπάθησε να θέσει υπό τον άμεσο ή έμμεσο έλεγχο κι άλλες περιοχές της ευρύτερης περιοχής.

Έχοντας κατά νου όλα τα ανωτέρω αντιλαμβανόμαστε από τη μία πλευρά την ιδιαιτερότητα και τη σημασία του υποσυστήματος της Μέσης Ανατολής καθώς και από την άλλη πλευρά το ρόλο που διαδραμάτισε στη διαμόρφωση του σκηνικού, όπως το βλέπουμε και σήμερα, η εμπλοκή της Μεγάλης Βρετανίας. Ο πραγματικός στόχος αυτής της εργασίας δεν είναι η απλή καταγραφή των πολεμικών συγκρούσεων που έλαβαν χώρα στην περιοχή. Στόχος της είναι η αποτύπωση των συνθηκών που επικρατούσαν στη ευρύτερη περιοχή και η κατάδειξη του τρόπου με τον οποίο έδρασε η Βρετανική Αυτοκρατορία στο σύνολο των χωρών

¹ Pascal Boniface, « ΑΤΛΑΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ», Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001,σελ 141

² Zbigniew Brzezinski, «The Grand Chessboard: American Primacy And It's Geostrategic Imperatives» , New York: BasicBooks 1997 σ.29

από τη σταδιακή αποσύνθεση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μέχρι το ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου καθώς και τη συμμετοχή της τελευταίας στη διαμόρφωση του τελικού χάρτη με τις συμφωνίες που ακολούθησαν. Ο τελικός αντικειμενικός σκοπός είναι να έχει παρουσιαστεί το αποτύπωμα που άφησε η συνολική πολιτική της Μεγάλης Βρετανίας στην περιοχή καθώς και τα πολλαπλά προβλήματα που δημιουργήθηκαν από αυτή την πολιτική.

Στην παρούσα εργασία έγινε μία προσπάθεια να μελετηθεί και να κατανοηθεί η πολιτική της Μεγάλης Βρετανίας στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής. Η επιλογή του θέματος έγινε με σκοπό την όσο το δυνατό εις βάθος κατανόηση όλων των κύριων γεγονότων που έλαβαν μέρος σε αυτή την εξέχουσα περιοχή της υδρογείου καθώς και τα απόνερα που προκάλεσε η εμπλοκή της Μεγάλης Βρετανίας. Παράλληλα μέσα από την εργασία γίνεται προσπάθεια να απαντηθούν κάποια ερωτήματα. Πρώτον η διαπίστωση του ρόλου και της σημαντικότητας του υποσυστήματος της Μέσης Ανατολής, το κατά πόσο έντονη ήταν η παρουσία της Μεγάλης Βρετανίας στην περιοχή αλλά και το κατά πόσο η εικόνα που βλέπουμε σήμερα είναι αποτέλεσμα αυτής της πολιτικής. Για το λόγο αυτό η διπλωματική εργασία έχει χωριστεί σε τέσσερα κεφάλαια. Η αρχή γίνεται με το πρώτο κεφάλαιο όπου παρουσιάζεται η αξία τα περιοχής (γεωστρατηγική, οικονομική) και το πλαίσιο που διαμορφώθηκε με την ανάκυψη του ανατολικού ζητήματος (μετά τη σταδιακή αποδυνάμωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας). Στη συνέχεια στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται το πολυεπίπεδο στρατηγικά παιχνίδι των Βρετανών κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου μεταξύ των Γάλλων, των Εβραίων και των Αράβων στην προσπάθεια τους να κερδίσουν τον πόλεμο και να αποκομίσουν όσο το δυνατό περισσότερα οφέλη. Αυτό μετουσιώθηκε στη συμφωνία μεταξύ Sykes-Picot και τη διακήρυξη Balfour, οι οποίες ήταν και η αρχή για την πολιτική που ακολουθήθηκε και μετά τη λήξη του πολέμου. Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται μία καταγραφή της βρετανικής παρουσίας στις κυριότερες χώρες τη Μέσης Ανατολής, από το πώς ξεκίνησε έως και το πώς διαμορφώθηκε μετά τη λήξη του πολέμου. Τέλος στο τέταρτο κεφάλαιο παρατίθενται οι συμφωνίες και οι συνθήκες που προέκυψαν με τη μεγάλη νίκη των Συμμαχικών Δυνάμεων κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, με τη αρχή να γίνεται στο Σαν Ρεμό έως και τη Λωζάνη.

1. Η Μέση Ανατολή στις Αρχές του 20ου αιώνα

1.1 Τα συμφέροντα και ο πλούτος, στην περιοχή της Μέσης Ανατολής

Η περιοχή της Μέσης Ανατολής από πολύ νωρίς ιστορικά ξεχώρισε για τη γεωστρατηγική της θέση, κάτι που σε συνδυασμό με την ανακάλυψη των υπέρογκων ορυκτών κοιτασμάτων (κυρίως του πετρελαίου) προσέδωσαν ακόμα περισσότερη αίγλη αλλά αναβάθμισαν εξίσου και θέση της στον παγκόσμιο χάρτη. Περιλαμβάνει τα παρακάτω κράτη: τη Συρία, Λίβανος, Κύπρος, Ιορδανία, Παλαιστινιακά Εδάφη, Ισραήλ, Αίγυπτος, Σαουδική Αραβία, Υεμένη, Κατάρ, Ομάν, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Μπαχρέιν, Κουβέιτ, Ιράκ, Ιράν, Αρμενία και Τουρκία. Αποτελούσε κι αποτελεί την σκακιέρα πάνω στην οποία δρουν και αντιδρούν τόσο οι γεωπολιτικά ενεργή παίκτες (τα κράτη τα οποία μέσα από την ισχύ του μπορούν να διαμορφώνουν καταστάσεις όσο και οι γεωπολιτικοί παίκτες κλειδιά (τα κράτη που δεν έχουν ισχύ όμως βρίσκονται σε σημεία που δύναται να επηρεάσουν τις εξελίξεις).

Στην περιοχή της Μέσης Ανατολής συγκεντρώνεται ένας πολύ μεγάλος αριθμός υδρογονανθράκων. Κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα το πλείστο των αναγκών σε πετρέλαιο καλυπτόταν από τα αποθέματα του Αζερμπαϊτζάν. Η ραγδαία όμως αύξηση της ζήτησης λόγω και της ολοένα αυξανόμενης εξάρτησης των κρατών από το πετρέλαιο προσέδωσε στην περιοχή μία άλλη αίγλη. Η περιοχή της Μέσης Ανατολής και ειδικότερα αυτή του Κόλπου κατέχουν περί το 50 με 60 τα εκατό των παγκόσμιων αποθεμάτων πετρελαίου. Όπως είναι εύκολα αντιληπτό, αυτή η μεγάλη συγκέντρωση ορυκτού πλούτου σε ένα τόσο μικρό γεωγραφικό διαμέρισμα κατέστησε τη περιοχή ως ένα βασικό ρυθμιστή της παγκόσμιας οικονομίας και πολιτικής. Επιπρόσθετα όμως της προσέδωσε και ένα επιπλέον χαρακτηριστικό, την έκανε μία περιοχή η οποία η πρόσβαση ή ο αποκλεισμός ειδικά μεταξύ αντιπάλων αποτελούσε κύριο διακύβευμα³. Ενδεικτικά να αναφερθεί, για να γίνει πιο αντιληπτό το ποσοστό εξάρτησης από τα ορυκτά της περιοχής, το γεγονός ότι από τα στενά του Ορμούζ μεταφέρεται τέτοιος όγκος πετρελαίου που αντιστοιχεί σε ποσοστό άνω του 50% αυτών της Ευρώπης. Επιπρόσθετα η ύπαρξη του ΟΠΕΚ (Οργανισμός πετρελαιοπαραγωγών Χωρών) ο οποίος μέσα από τις πολιτικές του προασπίζει τη διάθεση του πετρελαίου με ποσόστωση καθιστά ολοένα και πιο σπάνια τα αποθέματα των χωρών καθώς στις χώρες εκτός ΟΠΕΚ η κατανάλωση είναι σχεδόν διπλάσια. Πέρα όμως από τα αποθέματα πετρελαίου τα τελευταία χρόνια έγιναν γνωστά και τα αποθέματα σε φυσικό αέριο⁴, μία εναλλακτική πηγή ενέργειας που κερδίζει ολοένα και μεγαλύτερο κομμάτι της ενεργειακής πίτας χρόνο με τα χρόνο και των πλεονεκτημάτων που προσφέρει(μεγάλες ποσότητες αποθεμάτων, φιλικότερα προς το περιβάλλον) και μπορούν να καλύψουν τις ανάγκες σε ζήτηση για πολλά χρόνια. Πέρα όμως από τους υδρογονάνθρακες η Μέση Ανατολή λόγω της γεωστρατηγικής της θέσης αποτελούσε πάντα έναν εμπορικό κόμβο. Αποτελούσε ιστορικά το σημείο που ένωνε εμπορικά τις τρεις

³ Κεφαλά Βιβή, « ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗ ΜΡΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ ΚΑΙ ΑΝΕΠΙΛΥΤΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ. Παλαιστίνη, Λίβανος, Συρία, Ιράκ», εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2021, σελ. 96

⁴ <https://www.trt.net.tr/greek/kosmos/2016/07/04/ste-mese-anatole-ta-perissotera-apothemata-physikou-aeriou-523849>

Ηπειρους. Οι παραπάνω λόγοι αναδεικνύουν τη βαρύτητα που κατέχει η περιοχή καθώς και τους λόγους για τους οποίους αποτελούσε πεδίο μαχών για την ένταξη της σε κάποια σφαίρα επιρροής.

1.2 Το “Ανατολικό Ζήτημα”

Πριν την ανάλυση του Ανατολικού Ζητήματος κρίνεται σκόπιμη η παράθεση του πλαισίου για την κατανόηση του πως αναδύθηκε σε μείζον θέμα η επίλυση του οποίου πέρασε στα χέρια των τότε Μεγάλων Δυνάμεων.

Μετά τον κατακερματισμό της αχανούς αυτοκρατορίας των Σελτζούκων το 13^ο αιώνα αναδύθηκαν πολλά μικρά κρατίδια. Ένα από αυτά υπό τον Ουθμάν άρχισε την επεκτατική πολιτική του το 14^ο αιώνα. Περί το 1400 το οθωμανικό κράτος είχε επεκταθεί έως το Δούναβη και εν συνεχεία κινήθηκε προς την περιοχή της Μικράς Ασίας καθώς και της Κριμαίας. Αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν η μετατροπή της Μαύρης θάλασσας σε τουρκική λίμνη. Από το 16^ο αιώνα οι βλέψεις των Οθωμανών προσανατολίστηκαν προς τη Συρία και την Αραβική Χερσόνησο. Αποκορύφωμα των επεκτατικών τους σχεδίων η κατάληψη της Αιγύπτου το 1517 κι ιδιαίτερα του Καΐρου.

Στη συνέχεια υπό την ηγεσία μίας εκ των στοργικότερων μορφών της οθωμανικής αυτοκρατορίας, του Σουλεϊμάν Α΄ η αυτοκρατορία των Οθωμανών έφτασε στο απόγειο της ακμής της. Τα εδάφη της έφταναν ως το Δούναβη ενώ κατείχαν και τις κυριότερες εμπορικές οδούς. Αυτή όμως η ανάπτυξη καθώς και τα εδάφη που κατείχε την έφεραν αντιμέτωπη με τις Μεγάλες Δυνάμεις⁵. Η μετέπειτα παρακμή της αυτοκρατορίας κυρίως λόγω της ανικανότητας των μετέπειτα σουλτάνων καθώς και της αδυναμίας της να προσαρμοστεί στις αλλαγές των καιρών επέφεραν την αλλαγή των συσχετισμών και της ισορροπίας δυνάμεων. Πλέον όλο και περισσότερα κράτη εποφθαλμιούσαν αυτά των Οθωμανών. Κατά κύριο λόγο η Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε να αντιμετωπίσει τρεις διαφορετικές απειλές, η καθεμία εκ των οποίων διεκδικούσε και ένα άλλο μέρος της. Πρώτη εξ αυτών ήταν η Ρωσία, ειδικότερα υπό την ηγεσία του Μεγάλου Πέτρου και της Μεγάλης Αικατερίνης. Κύρια επιδίωξη της Ρωσίας ήταν η απόκτηση διόδου προς τις θερμές θάλασσες. Οι βλέψεις αυτές ξεκίνησαν να μετουσιώνονται μέσω των πρώτων στρατιωτικών επιτυχιών και τη σύναψη της συμφωνίας Κιουτσούκ Καϊναρτζή το 1774 και του Ιασίου το 1792 με τις οποίες η Ρωσία αναδεικνύεται σε ναυτική δύναμη, τα πλοία της διέρχονται ελεύθερα από τα Στενά των Δαρδανελίων ενώ παράλληλα απέκτησε εμπορικά δικαιώματα.

Οι άλλες δύο απειλές ήταν αυτές των Βαλκανίων και της Αιγύπτου. Η σπίθα για την ανάδειξή τους ήταν ο Ναπολέων ο Βοναπάρτης⁶. Καταρχήν αυτή καθέ αυτή η Γαλλική Επανάσταση και τα ιδεώδη με τα οποία πότισε την Ευρώπη αλλά και τις ίδιες τις κατακτήσεις του Ναπολέοντα (κυριότερη αυτή της Αιγύπτου) με των οποίων οι λαοί ήρθαν σε επαφή με το δυτικό τρόπο ζωής έκαναν τους λαούς να επιδιώκουν την ανεξαρτησία τους. Όσο αναφορά τα Βαλκάνια το 19^ο αιώνα η πλειοψηφία των κρατών (Ελλάδα, Σερβία, Βουλγαρία, Μαυροβούνι) διεκδίκησαν και απέσπασαν την ελευθερία τους μέσω αιματηρών απελευθερωτικών αγώνων για την αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού. Από την άλλη πλευρά η άνοδος του Μοχαμάντ Αλι επέφερε και την ίδρυση του αιγυπτιακού κράτους. Σε αυτή την περίπτωση η πορεία ήταν εντελώς διαφορετική από αυτή των Βαλκανίων. Αρχικά τα πρώτα εδάφη εκχωρήθηκαν λόγω

⁵ Κούτσης Αλέξανδρος., « ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ: ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1992, σελ.19

⁶ <https://www.propago.gr/to-thema-tis-imeras/to-sirial-tou-anatolikou-zitimatos/>

της συμμαχίας μεταξύ Αιγυπτίων και Οθωμανών για την καταστολή της ελληνικής επανάστασης. Στη συνέχεια όμως από το 1831 ξεκινά η αιγυπτιακή εισχώρηση εναντίον της οθωμανικής αυτοκρατορίας με αποτέλεσμα την κατάληψη της Συρίας και της Κρήτης. Σε αυτή την επιχείρηση τα ευρωπαϊκά κράτη τήρησαν διαφορετική στάση. Η μεν Γαλλία υποστήριξε την Αίγυπτο, η δε Ρωσία την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Από το 1839 ξεκινάει η δεύτερη φάση των αιγυπτιακών επιχειρήσεων η οποία έφερε τους Οθωμανούς στα όρια της διάλυσης, Αυτό ήταν το σημείο όπου επενέβησαν οι Μεγάλες Δυνάμεις. Αποτέλεσμα αυτής της επέμβασης ήταν η Σύμβαση του Λονδίνου το 1840 κατά την οποία τα ευρωπαϊκά κράτη πλην της Γαλλίας στήριξαν το σουλτάνο κι υποχρέωσαν τον Μοχάμαντ Άλι να αποχωρήσει από τα οθωμανικά εδάφη με αντάλλαγμα την αναγνώριση του ως ηγεμόνα της Αιγύπτου. Συνέπεια της Σύμβασης του Λονδίνου ήταν η Σύμβαση των Στενών του 1841 η οποία εγκαινίαζε το νέο καθεστώς στα Στενά όπου απαγορευόταν η διέλευση στα πολεμικά πλοία τόσο κατά την ειρήνη όσο και κατά τον πόλεμο. Ήταν η πρώτη σαφής δήλωση των Μεγάλων Δυνάμεων υπέρ της διατήρησης της συνοχής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που όμως άργησε να παραβιαστεί. Απόρροια της διαφορετικής προσέγγισης όσο αναφορά τα εδάφη αλλά και την τύχη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν το ξέσπασμα του Κριμαϊκού πολέμου ανάμεσα στη Ρωσία και την Οθωμανική Αυτοκρατορία με νικήτρια την τελευταία καθώς σημαντική ήταν η βοήθεια της Γαλλίας και της Μεγάλης Βρετανίας. Η ήττα της Ρωσίας οδήγησε στη Συνθήκη του Παρισίου το 1856 με την οποία αποστρατικοποιήθηκε η Μαύρη θάλασσα. Η παραπάνω συνθήκη φάνηκε εξαιρετικά εύθραυστη για τη διατήρηση της ειρήνης καθώς το 1877 ξέσπασε νέος πόλεμος μεταξύ της Ρωσίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η έκβαση όμως ήταν διαφορετική καθώς η Ρωσία οδήγησε τους Οθωμανούς στην υπογραφή της Συνθήκης του Αγίου Στεφάνου μέσω της οποίας αναγνωριζόταν η ανεξαρτησία των βαλκανικών κρατών αλλά και η δημιουργία της Μεγάλης Βουλγαρίας.

Οι όροι ήταν τέτοιοι που τα ευρωπαϊκά κράτη θορυβήθηκαν κι ιδιαίτερα η Βρετανία. Με τη διαμεσολάβηση της Γερμανίας και του καγκελάρου Otto Von Bismarck τα κράτη συμφώνησαν να συμμετάσχουν στο Συνέδριο του Βερολίνου όπου έγιναν εκατέρωθεν υποχωρήσεις⁷. Αποτέλεσμα ήταν η τροποποίηση της πρότερης συνθήκης του Αγίου Στεφάνου κι υπογραφή της Συνθήκης του Βερολίνου το 1878. Αυτή προέβλεπε την ανεξαρτητοποίηση της Σερβίας, του Μαυροβούνιου και της Ρουμανίας ενώ η Βουλγαρία με λιγότερα εδάφη θα αποκτούσε αυτονομία υπό την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Πλέον παρατηρείται μία πλήρης μεταστροφή στην εξωτερική πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων καθώς από την προσπάθεια για διατήρηση της συνοχής της οθωμανικής αυτοκρατορίας περνάμε σταδιακά στην υφαρπαγή των εδαφών της. Έτσι τα επόμενα χρόνια αθόρυβα και χωρίς να πλήττουν εμφανώς, σε τέτοιο βαθμό που να οδηγηθούν σε σύγκρουση, τα συμφέροντα η μία της άλλης οι Μεγάλες Δυνάμεις επιδόθηκαν στην κατάληψη εδαφών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας τόσο στην Ανατολική Μεσόγειο όσο και στη Βόρεια Αφρική.

⁷ Κούτσης Αλέξανδρος., « ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ: ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ », εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1992, σελ.22

2. Οι Βρετανοί μεταξύ Αράβων, Γάλλων και Εβραίων

2.1 Η αγγλο-γαλλική συμφωνία Σάικς- Πικό (1916)

Ενώ ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος βρισκόταν σε εξέλιξη οι δύο Μεγάλες Δυνάμεις (Γαλλία, Μ. Βρετανία) σχεδίαζαν τον κατακερματισμό και το διαμοιρασμό των εδαφών που βρίσκονταν στις αραβικές επαρχίες της πάλαι ποτέ κραταιάς Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (ειδικά από τη στιγμή που τάχθηκε με τις δυνάμεις της Γερμανίας και Αυστροουγγαρίας). Η παρουσία τους στην περιοχή ήταν ενεργή αν αναλογιστεί κανείς ότι η Μ. Βρετανία κατείχε την Αίγυπτο ήδη από το 1882 ενώ η Γαλλία μέσω της πολιτικοοικονομικής επιρροής ήλεγχε τις περιοχές του Λεβάντε. Η αρχική όμως ανάγκη για το διαμοιρασμό αυτών των εδαφών ήταν και η προσπάθεια των δύο να περιορίσουν αλλά παράλληλα και να ικανοποιήσουν όσο ήταν δυνατό τις ρωσικές αξιώσεις. Ο διακαής πόθος της Ρωσίας ήταν πάντα η έξοδος από τη Μαύρη θάλασσα προς τη Μεσόγειο, κάτι που η πρότερη στάση τόσο της Γαλλίας όσο και της Μ. Βρετανίας (η σύνταξη τους με την Οθωμανική Αυτοκρατορία) το απέτρεπε. Πλέον όμως οι ρωσικές αξιώσεις (και εδάφη της οθωμανικής αυτοκρατορίας) απαιτούσαν απάντηση και υπό το την ανάγκη του περιορισμού τους υποκινήθηκε ο εν τέλει διαμοιρασμός των εδαφών στη Μέση Ανατολή. Έτσι καταστρώθηκε το σχέδιο δράσης όπου στην περίπτωση που η Ρωσία έπαιρνε κάποια εδάφη οι δύο θα χρειάζονταν κάποια ως αντιστάθμισμα.

Για την υλοποίηση της παραπάνω συμφωνίας ορίστηκαν από το κάθε κράτος ένας διπλωμάτης. Από τη μεριά της Γαλλίας ορίστηκε ο Σαρλ Φρανσουά Πικό ενώ από τη Μ. Βρετανία ο σερ Μαρκ Σάικς. Η αρχή των συνομιλιών έγινε το Νοέμβριο του 1915, ενώ ολοκληρώθηκαν τρεις μήνες αργότερα. Παράλληλα το Μάρτιο του 1916 αντιπροσωπεΐες των δύο χωρών μετέβησαν στη Ρωσία όπου και πάρθηκε η έγκριση για την εφαρμογή της συμφωνίας από τον τσάρο της Ρωσίας⁸ (φυσικά με ανταλλάγματα που αφορούσαν προσαρτήσεις οθωμανικών εδαφών). Η συμφωνία πήρε επίσημο χαρακτήρα το Μάιο του 1916 όταν και απεστάλη με επίσημο έγγραφο από το λόρδο Γκρέι στον πρέσβη της Γαλλίας στο Λονδίνο⁹. Μέσο της συμφωνίας οριοθετούνταν πλέον οι σφαίρες επιρροής των δύο δυνάμεων. Η Γαλλία αποκτούσε τον έλεγχο των παράκτιων περιοχών της Συρίας, την περιοχή Χάμα , τη Χομς , την Κιλικία της νοτιοδυτικής Τουρκίας και τη Δαμασκό. Αντίστοιχα υπό τον αγγλικό έλεγχο περνούσαν οι περιοχές της Βαγδάτης αλλά και της Βασόρας στο Ιράκ καθώς επίσης και θυλάκια γύρω από τη Χάιφα και την Ακκρα στα παράλια της Παλαιστίνης¹⁰. Επιπρόσθετα οριζόταν ότι η περιοχή της Παλαιστίνης που βρισκόταν δυτικά του Ιορδάνη μέχρι και τα νότια της Γάζας θα ήταν υπό διεθνή έλεγχο με το τελικό σχήμα να αποφασίζεται ύστερα από διαβουλεύσεις με τη Ρωσία και Σαρίφ Χουσάιν της Μέκκας. Τέλος τα δύο τελευταία τμήματα όπου Μ. Βρετανία και Γαλλία θα είχαν έμμεση πολιτική επιρροή ήταν από το εσωτερικό της Συρίας το πρώτο έως και τη Μοσούλη ενώ το δεύτερο περιελάμβανε την Υπεριορδανία και το νότιο τμήμα της Μοσούλης και της Παλαιστίνης.

Το βέβαιο όμως είναι ότι η εν λόγω συμφωνία ερχόταν σε πλήρη αντιδιαστολή με την πρότερη πολιτική της Μ. Βρετανίας (την οποία είχε αναλάβει ο σερ Henry McMahon) για τη

⁸ Harry Howard, «The Partition of Turkey: A Diplomatic History 1913-1923», New York 1966, σελ. 184

⁹ Κούτσης Αλέξανδρος., « ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ: ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1992, σελ. 85

¹⁰ Samee-ul-Hasan, « The Great War of 1914-1919 and the Middle East», Pakistan Horizon, Vol. 63, No. 4 (October 2010), σελ. 28

δημιουργία ενός αραβικού κράτους σε συνεργασία με το Σαρίφ Χουσεΐν απαλλαγμένο από τη δυτική επιρροή¹¹. Το μόνο που επέτρεπε πλέον η συμφωνία των δύο ήταν η δημιουργία ενός κράτους με περιορισμένα εδάφη αλλά και τη δυτική εποπτεία. Αξίζει να σημειωθεί πως λόγω του ασυμβίβαστου της συμφωνίας απέναντι στις υποσχέσεις τόσο προς τον αραβικό κόσμο όσο και προς το σιωνιστικό κίνημα αποκρίθηκε και από τους δύο, κάτι που άλλαξε με την αλλαγή της σοβιετικής κυβέρνησης το 1917 όταν και βγήκε στο φως. Μέσω της συμφωνίας ήταν φανερή τουλάχιστον αρχικά η προσπάθεια για τη διαμόρφωση ενός διεθνούς καθεστώτος στην περιοχή της Παλαιστίνης από της δύο δυνάμεις.

2.2 Η διακήρυξη Μπάλφουρ (1917) και τα προβλήματα που γέννησε

Η παραπάνω διαρροή έφερε σε δεινή θέση τη Βρετανία καθώς αναγκάστηκε να παραχωρήσει εκ νέου διαβεβαιώσεις στο σιωνιστικό κίνημα (αντίθετες με αυτές που είχε δώσει στους Άραβες). Παρότι το ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου έδωσε μία μοναδική ώθηση για την υλοποίηση των στόχων του σιωνιστικού κινήματος στην αρχή διαίρεσε τις τάξεις του. Είναι γεγονός πως πριν το ξέσπασμα του πολέμου το σιωνιστικό κίνημα είχε τη βάση του στο Βερολίνο και υποστηριζόταν από την τότε γερμανική κυβέρνηση. Αυτή η συνεργασία στηριζόταν κυρίως στη σύγκλιση των συμφερόντων των δύο πλευρών. Αυτή η τολμηρή πεποίθηση ότι οι αντισημίτες θα ήταν οι καλύτεροι προωθητές των σιωνιστικών συμφερόντων εκφράστηκε από ιδρυτικά μέλη του κινήματος όπως ο Theodor Herzl. Αυτή η άποψη στηριζόταν και στα σχέδια της Γερμανίας που ήθελε μία βάση στη Μέση Ανατολή αλλά και τη μετατόπιση του εβραϊκού μεταναστευτικού ρεύματος μακριά από τη Δύση και τη Γερμανία. Αυτή όμως η πολιτική παρέμενε στις σκιές καθώς οι Οθωμανοί ήταν στενοί τους σύμμαχοι. Από την άλλη πλευρά οι αρχικές καταβολές του όλου κινήματος βρίσκονταν στη Ρωσία λόγω της ακραίας αντισημιτικής πολιτικής που ακολούθησε η τσαρική ηγεσία. Έτσι ο πόλεμος έφερε ένα τρομερό δίλημμα στους κόλπου του κινήματος. Από τη μία η υποστήριξη της Ρωσίας εις βάρος της Γερμανίας και από την άλλη η στήριξη των Δυνάμεων του Άξονα που σε περίπτωση ήττας από τις Συμμαχικές Δυνάμεις θα μπορούσε να αποβεί καταστροφική για την εξέλιξη αυτής της προσπάθειας. Αποτέλεσμα αυτού ήταν η απόφαση για αποστασιοποίηση και από τις δύο δυνάμεις με την ίδρυση στην Κοπεγχάγη του ειδικού γραφείου που στόχο είχε να διασφαλίζει την εικονική ουδετερότητα του κινήματος έναντι των δύο αντιπάλων¹². Η έντονη ρήξη φάνηκε και από το γεγονός πως ένα από τα τότε ισχυρά πρόσωπα του κινήματος ο Chaim Weizman ο οποίος υπηρετούσε το κίνημα από την Αγγλία διέκοψε τις επαφές με την Επιτροπή της Κοπεγχάγης, κάτι που έκανα και πολλά επιφανή στελέχη που δραστηριοποιούνταν τόσο στην Ευρώπη όσο και στις ΗΠΑ. Με την έναρξη του πολέμου εμφανίζονται δύο επιτροπές οι οποίες θα καθορίσουν εν πολλοίς και το μέλλον του κινήματος. Η μία ήταν προσωρινή διοικητική επιτροπή με έδρα τις ΗΠΑ και επικεφαλής τον Louis Brandeis, ενώ η δεύτερη ήταν επιτροπή στη Βρετανία με επικεφαλής τον ίδιο τον Weizman.

Οι προσπάθειες των δυο επιτροπών επικεντρώνονταν στην υλοποίηση δύο βασικών στόχων. Ο πρώτος ήταν η μεταστροφή της πολιτικής της Μεγάλης Βρετανίας για την περιοχή της Παλαιστίνης όπως αυτή είχε εκφραστεί μέσα από τη συμφωνία Sykes- Pico και η αλλαγή του καθεστώτος από διεθνές στον απόλυτο έλεγχο της Βρετανίας. Ο δεύτερος αφορούσε την

¹¹ Christopher Catherwood, « ΙΡΑΚ ΤΟ ΟΛΙΣΘΗΜΑ ΤΟΥ ΤΣΩΡΤΣΙΛ, Η δημιουργία του Ιράκ μετά την πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας», εκδ. Γκοβόση, Αθήνα 2004, σελ. 51

¹² Κούτσης Αλέξανδρος., « ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ: ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1992, σελ. 89

άμεση ένταξη των ΗΠΑ στον πόλεμο στο πλευρό των Συμμάχων. Σημαντικό ρόλο στη χάραξη αυτής της πολιτικής έπαιξε και η αλλαγή της βρετανικής ηγεσίας, με τη νέα υπό τον Lloyd George ο οποίος θεωρούσε πως τα συμφέροντα της Μεγάλης Βρετανίας εξυπηρετούνταν καλύτερα μέσω της κατοχής της Παλαιστίνης. Οι εξελίξεις όμως πρόλαβαν την όποια πρόοδο και πολλά πράγματα δρομολογήθηκαν πριν ακόμα το σιωνιστικό κίνημα αποσπάσει κάτι από. Τα γεγονότα αυτά ήταν η μεν ένταξη της Αμερικής στον πόλεμο και δεύτερον οι κοινωνικές αλλαγές που έλαβαν χώρα στη Ρωσία (με την πτώση του τσάρου ελέω της ρωσικής επανάστασης) όπου πλέον όλοι οι πολίτες ήταν ίσοι. Το πρώτο γεγονός εν πολλής έλυσε τα χέρια των Βρετανών οι οποίοι δε χρειάζονταν πλέον τη στήριξη των Εβραίων για την προώθηση των συμφερόντων τους. Η πολιτική όμως που καθορίστηκε από τις δύο εκ των Μεγάλων Δυνάμεων (ΗΠΑ-Ρωσία) για μη προσάρτηση ξένων εδαφών σε μία προσπάθεια για επίτευξη εκεχειρίας σε συνδυασμό με την επαναπροσέγγιση των Εβραίων από τη Γερμανία για τη διαμεσολάβηση με τους Οθωμανούς για τη δημιουργία της εβραϊκής κοινότητας στην Παλαιστίνη θορύβησαν τη Μεγάλη Βρετανία. Ο λόγος ήταν ότι η επίτευξη μίας συνολικής εκεχειρίας θα σταματούσε την επέλαση και την κατάκτηση περισσότερων εδαφών από το βρετανικό στρατό.

Έτσι οι Βρετανοί ξεκίνησαν μία εκ νέου προσπάθεια επαναπροσέγγισης του σιωνιστικού στοιχείου για την εξεύρεση λύσης για την εγκατάσταση στην Παλαιστίνη. Φτάνουμε λοιπόν στις 2 Νοεμβρίου 1917 όπου με μία απλή επιστολή- διακήρυξη η οποία ουσιαστικά περιείχε λίγες γραμμές καθορίστηκε η μετέπειτα πορεία ης περιοχής της Παλαιστίνης. Η επιστολή εστάλη εκ μέρους της Βρετανικής κυβέρνησης από τον τότε υπουργό Εξωτερικών λόρδο James Balfour στον Walter Rothschild και ανέφερε μεταξύ των άλλων :

«Η Κυβέρνηση της Αυτού Μεγαλειότητας βλέπει θετικά την δημιουργία στην Παλαιστίνη μιας εθνικής εστίας του Εβραϊκού Λαού και θα προβεί στην καλύτερη προσπάθεια διευκόλυνσης αυτού του σκοπού, με την ξεκάθαρη κατανόηση ότι δεν θα γίνει τίποτα που να μπορεί να βλάψει τα κοινωνικά και θρησκευτικά δικαιώματα των μη εβραϊκών κοινοτήτων στην Παλαιστίνη ή τα δικαιώματα και το πολιτικό καθεστώς που απολαμβάνουν οι Εβραίοι σε οποιαδήποτε άλλη χώρα»¹³

Κύρια επιδίωξη της Βρετανίας ήταν η εύνοια των σιωνιστών σε Ρωσία και ΗΠΑ για την άσκηση πίεσης προς τα κράτη τους και το μη τερματισμό του πολέμου κάτι που εν τέλει δεν τελεσφόρησε καθώς τόσο η Ρωσία αποσύρθηκε από τον πόλεμο αφήνοντας τη συνέχισή του υπόλοιπες Μεγάλες Δυνάμεις¹⁴. Ο ασκός του Αιόλου είχε πλέον ανοίξει διάπλατα καθώς οι Βρετανοί παραχωρούσαν κάτι το οποίο δεν τους ανήκε κατά πρώτον και κατά δεύτερον αφηφούσαν τα ήδη υποσχεθέντα στους Άραβες. Οι τελευταίοι εν μία νυκτί βρέθηκαν σε άκρως μειονεκτική θέση καθώς μολονότι αποτελούσαν την πλειοψηφία δεν είχαν καμία κατοχύρωση (θρησκευτική- πολιτική).

¹³ <https://www.liberal.gr/apopsi/100-hronia-apo-ti-diakiryxi-mpalfoyr-skepseis-gyro-apo-israil-kai-tin-eirini>

¹⁴ <https://eclass.aegean.gr/modules/document/file.php/TMS155/%CE%94%CE%99%CE%91%CE%9B%CE%95%CE%9E%CE%95%CE%99%CE%A3/%CE%99%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1%20%CF%84%CE%B7%CF%82%20%CE%9C%CE%B5%CF%83%CE%BF%CE%B3%CE%B5%CE%AF%CE%BF%CF%85%207.pdf>

3. Η βρετανική παρουσία στη Μέση Ανατολή

3.1 Αίγυπτος

Η απαρχή της ενεργούς ανάμειξης της Βρετανίας στο εσωτερικό της χώρας παρατηρείται κυρίως την περίοδο όπου πρωθυπουργός στη Βρετανία ήταν ο Μπέντζαμιν Ντισρέλι. Ήταν η περίοδος όπου λόγω των σοβαρών οικονομικών προβλημάτων ο τότε χεβίδης στην Αίγυπτο Ισμαήλ αποφάσισε να πουλήσει τις μετοχές του στην εταιρεία που διαχειριζόταν τη διώρυγα του Σουέζ. Μη αφήνοντας αυτή την ευκαιρία να περάσει ανεκμετάλλευτη η Βρετανία κατάφερε να εμπλακεί ενεργά στο πολιτικό σύστημα της Αιγύπτου. Λόγω όμως της ανεπάρκειας του Ισμαήλ να αποπληρώσει τα δάνεια επιβλήθηκε στη χώρα διττός οικονομικός έλεγχος (από την Αγγλία και τη Γαλλία). Η ανάμειξη των δύο αυτών δυνάμεων στο εσωτερικό της χώρας είχε ως αποτέλεσμα το διορισμό υπουργικού συμβουλίου με τη συμμετοχή ενός Άγγλου και ενός Γάλλου με υπουργικές αρμοδιότητες. Πλέον το πολιτικό σκηνικό της χώρας είχε περιπλακεί αρκετά. Υπήρχε ο χεβίδης που πλέον παραχωρούσε εξουσία στο υπουργικό συμβούλιο υπό τον πρωθυπουργό Νουμπάρ και υπήρχε επίσης και το συμβούλιο των αντιπροσώπων που είχε εκχωρηθεί ήδη από το 1866 κι αποτελούνταν από εβδομήντα πέντε μέλη από ανθρώπους εκλεγμένους έμμεσα από τους κοινοτάρχες και τους θρησκευτικούς ηγέτες¹⁵. Η ισχύς όμως των τελευταίων περιοριζόταν μόνο στη διατύπωση προτάσεων χωρίς κάποιο δεσμευτικό χαρακτήρα για το χεβίδη ή το υπουργικό συμβούλιο. Παράλληλα όμως τα σκληρά οικονομικά μέτρα που επιβλήθηκαν έμμεσα από το διττό έλεγχο μέσω της υπουργικού συμβουλίου έφεραν την αντίδραση αξιωματικών μέσω της πραγματοποίησης πολιτικής διαδήλωσής. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την παραίτηση του Νουμπάρ και το διορισμό του Μουχαμάντ Σαρίφ. Πλέον όμως στο πολιτικό σκηνικό της χώρας δε χωρούσε ούτε ο χεβίδης Ισμαήλ ο οποίος λόγω και της προσπάθειας ελέγχου των κυβερνητικών πολιτικών αντικαταστάθηκε από τον πιο πειθήνιο γιο του Ταουφίκ.

Σημαντικό σταθμός για τη μετέπειτα πορεία του πολιτικού σκηνικού στη χώρα αποτέλεσε η ανάδειξη της πρώτης εθνικιστικής οργάνωσης στην Αίγυπτο, αυτή του εθνικού λαϊκού κόμματος με τη συμμετοχή αρκετών Αιγύπτιων αξιωματικών μεταξύ αυτών και του Άχμαντ Ουράμπι¹⁶. Η δράση του τελευταίου ήταν έντονη με τη συχνή εκδήλωση στρατιωτικών εξεγέρσεων ως αντίδραση στα σκληρά οικονομικά μέτρα που είχαν επιβληθεί αλλά και για θέματα που αφορούσαν το στρατό με αποτέλεσμα την ικανοποίηση των αιτημάτων του από τον χεβίδη. Αυτή όμως η συνεχιζόμενη δυσαρέσκεια στο εσωτερικό της χώρας απέναντι στον εξωτερικό έλεγχο σε συνδυασμό με την επαναλαμβανόμενη διεκδίκηση του ορισμού της οικονομικής πολιτικής από το συμβούλιο των αντιπροσώπων θορύβησε τόσο την Αγγλία όσο και τη Γαλλία. Αυτό τις οδήγησε στο να δηλώσουν στήριξη στο χεβίδη κάτι όμως που όξυνε περισσότερο το ήδη τεταμένο πολιτικό σκηνικό με αποτέλεσμα την διορισμό νέας κυβέρνησης από τους εθνικιστές υπό τους Άχμαντ Ουράμπι και Μαχμούντ αλ- Μπουρούντι. Ως αντίδραση στο φόβο για μία ενδεχόμενη ανατροπή του χεβιδικού καθεστώτος η Γαλλία και η Αγγλία ενίσχυσαν τη στρατιωτική παρουσία τους στην περιοχή. Αυτή η κατάσταση οδήγησε τις ευρωπαϊκές δυνάμεις να επέμβουν. Παρόλα αυτά η Γαλλία κι η Ιταλία αποφάσισαν τη μη συμμετοχή τους. Αυτό δεν άφησε άλλη επιλογή στην Αγγλία κι έτσι το 1882 κατέλαβε την Αίγυπτο.

¹⁵ Κούτσης Αλέξανδρος., « ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ: ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1992, σελ. 133

¹⁶ Mansfield Peter, *The British in Egypt*. Holt, Rinehart and Winston, New York, 1972, σ. 17

Η Αγγλία αναλάμβανε σε μία περίοδο όπου ο θεσμός του χεβίδη έχει πληγεί έντονα ενώ και η ασφάλεια των περιοχών νότια της Αιγύπτου βρισκόταν σε κίνδυνο λόγω της αποτίναξης της αιγυπτιακής κατοχής από το Σουδάν. Επίσης αυτή η επέμβαση προκάλεσε αντιδράσεις από τις δυνάμεις που είχαν συμφέροντα στην περιοχή (Γαλλία, Τουρκία). Για τον κατευνασμό αυτών των αντιδράσεων η Αγγλία παίζει το χαρτί ελεύθερης ναυσιπλοΐας στη διώρυγα του Σουέζ με την υπογραφή της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης. Παρόλα αυτά έμεινε ανενεργή μέχρι το 1904 και τη σύναψη της Εγκάρσιας Συνεννόησης. Επί της αγγλικής κατοχής παρατηρείται η αναδιαμόρφωση τόσο του πολιτικού όσο και του οικονομικού αιγυπτιακού οικοδομήματος. Περιθωριοποιήθηκε η γαλλική επιρροή με τον αποκλεισμό από το διττό έλεγχο αλλά και ο θεσμός του χεβίδη. Ως προς την οικονομία υπήρξε προσπάθεια και επετεύχθη η ανοικοδόμηση. Το αγγλικό καθεστώς είχε τη δυνατότητα να ελίσσεται λόγω της εξασθένησης της αντίστασης του εθνικιστικού κινήματος. Υπό την ηγεσία του Mustafa Kamil έγινε προσπάθεια κυρίως σε συνεργασία με τη Γαλλία για την αποτίναξη του αγγλικού ζυγού. Εν τέλει όμως οι προσπάθειες δεν καρποφόρησαν καθώς μία σειράς γεγονότων όπως η αναγνώριση των γαλλικών δικαιωμάτων επί της Β. Αφρικής από την Αγγλία αλλά και η υπογραφή της Εγκάρσιας Συνεννόησης εξομάλυναν τις αντιδράσεις απέναντι στην αγγλική κυριαρχία¹⁷.

Τομή στο πολιτικό σύστημα αποτέλεσε η ανάδυση των πολιτικών κομμάτων στο προσκήνιο σε συνδυασμό με τις πρώτες εκλογές που πραγματοποιήθηκαν το 1906. Ήταν η αφορμή για τη σταδιακή εκχώρηση εξουσιών και τη δυνατότητα ουσιαστικής συμμετοχής στη λήψη των αποφάσεων από τον τότε ύπατο αρμοστή Elton Gorst. Με αυτό τον τρόπο κατάφερε να αποσυνδέσει τις φιλοδοξίες των Αιγυπτίων για ανεξάρτητο κράτος από το οθωμανικό κράτος καθώς δε μπορούσε να εγγυηθεί την ασφάλεια τους. Ο θάνατος όμως του Gorst και η διαδοχή του από τον Horace Kissinger άλλαξε άρδην το σκηνικό καθώς καταργήθηκαν πολλές εξουσίες και επιβλήθηκε εκ νέου ο αυταρχικός τρόπος διακυβέρνησης. Με την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου απλά επιβεβαιώθηκε η σχέση μεταξύ Αγγλίας και Αιγύπτου καθώς η πρώτη ανακήρυξε ως προτεκτοράτο τη δεύτερη. Ήταν μία άκρως σημαντική εξέλιξη διότι απέκοπτε οριστικά τα δεσμά μεταξύ Αιγύπτου και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Μέχρι και τη λήξη του πολέμου η Αίγυπτος λειτούργησε ως προτεκτοράτο και βάση για τις συμμαχικές δυνάμεις. Η μεγάλη συζήτηση για το πολιτικό μέλλον της χώρας θα ερχόταν με τη λήξη του πολέμου. Πλέον κύριο πολιτικό πρόσωπο στην αιγυπτιακή πολιτική σκηνή ήταν ο Shaad Zaghoul¹⁸ ή κατά πολλούς ο 'πατέρας των Αιγυπτίων' ο οποίος ήταν ηγέτης του εθνικιστικού κινήματος.

Ο τελευταίος προωθούσε της ανεξαρτησίας της χώρας μέσω του περιορισμού του χεβίδη. Κατάφερε να αναδειχθεί σε έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες της πολιτικής ζωής ενώ προσπάθησε για την ανεξαρτησία της Αιγύπτου αλλά διαπίστωσε ότι η Αγγλία δεν ήταν πρόθυμη για κάτι τέτοιο. Τα πράγματα άλλαξαν με την ανάληψη της ύπατης αρμοστείας από το λόρδο Edmund Allenby. Έχοντας ως στόχο την πολιτική εξόντωση του Zaghoul τον εξόρισε και άρχισε τις ενέργειες εντός της Αιγύπτου για τη διαδικασία ανεξαρτητοποίησης. Το καθεστώς του προτεκτοράτου έληξε οριστικά το 1922 οπότε και η Αίγυπτος κατέστη ανεξάρτητο κράτος. Παρόλα αυτά όμως η Μεγάλη Βρετανία διατήρησε το δικαίωμα επέμβασης σε συγκεκριμένα θέματα κάτι που αποτέλεσε σημείο τριβής μεταξύ των δύο για τα επόμενα χρόνια καθώς η Αίγυπτος αποτελούσε στρατηγική περιοχή που δύσκολα θα παρέδιδε.

¹⁷ Marlowe John, A History of Modern Egypt and Anglo-Egyptian Relations, 1800-1956. Hamden, Archon Books, 1965, σ. 125.

¹⁸ Κούτσης Αλέξανδρος., « ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ: ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1992, σελ. 148

3.2 Ιράκ

Η περιοχή της Μεσοποταμίας όπου αργότερα δημιουργήθηκε το κράτος του Ιράκ βρισκόταν υπό οθωμανικό έλεγχο μέχρι και την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Μετέπειτα πέρασε μέσω της βρετανικής εντολής στη Βρετανία. Για τη διασφάλιση του ελέγχου των κομβικής σημασίας πετρελαϊκών αποθεμάτων η Βρετανία κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 20΄ δημιούργησε το τεχνητό κράτος του Ιράκ¹⁹. Παρόλα αυτά αργότερα η Βρετανία άλλαξε το μοντέλο της διατήρησης της κατοχής. Από την επιβολή της κυριαρχίας μέσω των κατοχικών στρατευμάτων στην ανάδειξη και διατήρηση μίας γηγενούς κυβέρνησης η οποία θα διασφάλιζε τα συμφέροντα των Βρετανών καθώς σε διαφορετική περίπτωση θα αντικαθίσταντο. Αυτή η μέθοδος αποδείχθηκε άκρως αποτελεσματική καθώς το Ιράκ έμεινε υπό βρετανικό έλεγχο για τα επόμενα τριάντα οχτώ έτη.

Η περιοχή του Ιράκ βρισκόταν υπό οθωμανική κυριαρχία για πάνω από τέσσερις αιώνες. Κατά τη διάρκεια αυτής της κατοχής η περιοχή ήταν διαιρεμένη σε τρεις κυρίως επαρχίες (Μοσούλη, Βαγδάτη και Βασόρα) κι οι κυριότερες φάσεις ήταν έξι. Στην πρώτη όπου καλύπτεται η περίοδος μεταξύ του 1534 και του 1621 τα βασικά χαρακτηριστικά της περιοχής ήταν η έλλειψη του ελέγχου στην περιοχή και οι συγκρούσεις μεταξύ Οθωμανών και των Σαφαβιδών της Περσίας²⁰. Η δεύτερη φάση σηματοδοτείται με την κατάληψη της Βαγδάτης από το σάχη Άμπας και αφορά την περίοδο από το 1621 έως το 1638. Με την ανακατάληψη της περιοχής από το Μουράντ Δ΄ αρχίζει η Τρίτη φάση και διαρκεί για περίπου εξήντα χρόνια. Χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου είναι ο καταπιεστικός και τυραννικός τρόπος εξουσίας που υιοθετήθηκε από τους κυβερνήτες για την επιβολή της τάξης. Η τέταρτη (που καταλαμβάνει το πρώτο μισό του 18^{ου} αιώνα) σηματοδοτήθηκε από την εισβολή του Νάντιρ Σαχ της Περσίας και την αδυναμία του σουλτάνου να διορίζει κυβερνήσεις της αρεσκείας του στις επαρχίες του Ιράκ. Έτσι οδηγούμαστε στην πέμπτη περίοδο από το 1747 έως το 1831 όπου κυβερνήτες των περιοχών ήταν τοπικοί άρχοντες που όμως διατήρησαν στο πολιτικό σύστημα μεσαιωνικές αντιλήψεις βασιζόμενες στην καταπίεση και την εξαθλίωση του πληθυσμού. Αυτές οι αντιλήψεις καθώς και η γενικότερη κατάσταση αλλάζει κατά την έκτη χρονικά περίοδο από το 1831 έως το 1914. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου παρατηρείται η αναβάθμιση καθώς και ο εκσυγχρονισμός λόγω κυρίως των μεταρρυθμίσεων που έγιναν από το οθωμανικό καθεστώς. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη γενικότερη αναδιοργάνωση αυτών των περιοχών με την ίδρυση δήμων, τον εκσυγχρονισμό των νομικών κωδίκων και τη διεκπεραίωση σημαντικών έργων όπως σχολείων, νοσοκομείων και έργων υποδομής. Μέσα από αυτή τη διαδικασία ξεκίνησε η ανάπτυξη έστω και νωθρά της εθνικής συνείδησης στον πληθυσμό του Ιράκ.

Παράλληλα όμως από το 1904 παρατηρείται η εμφάνιση μίας εθνικιστικής τάσης στο εσωτερικό του Ιράκ. Μέσω της οργάνωσης αλ- Άχντ (στην οποία συμμετείχαν κυρίως Ιρακινοί αξιωματικοί) οργανώθηκαν θύλακες στις επαρχίες του Ιράκ. Έτσι αυτή η εθνικιστική τάση μεταδόθηκε και στα κοινωνικά στρώματα. Αποτέλεσμα αυτού ήταν η επιδίωξη για πολιτική αυτονομία κάτι που όμως δεν υλοποιήθηκε λόγω της στάσης των Οθωμανών. Το 1913 αποφασίζεται στη Μουχαμάρα της Περσίας η εντατικοποίηση των προσπαθειών για την ανεξαρτησία του Ιράκ. Έτσι με το ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου οι Άραβες

¹⁹ Κεφαλά Βιβή, « ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗ ΜΡΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ ΚΑΙ ΑΝΕΠΙΛΥΤΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ. Παλαιστίνη, Λίβανος, Συρία, Ιράκ», εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2021, σελ.209

²⁰ Κούτσης Αλέξανδρος., « ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ: ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1992, σελ. 325

προσπάθησαν να εκμαιεύσουν εγγυήσεις από τους Συμμάχους για τη μετέπειτα ανεξαρτησία της χώρας²¹.

Η Βρετανία για την ανακοπή της γερμανικής ορμής σε όλα τα επίπεδα (κυρίως στον οικονομικό τομέα) αναγκάστηκε παρά την κακή της κατάσταση να ξεκινήσει τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Γινόταν πλέον σαφές στη Βρετανία πως η διατήρηση της πρωτοκαθεδρίας και της αυτοκρατορίας στο σύνολό της απαιτούσαν μεγάλες ποσότητες πετρελαίου. Αυτό σύνδεσε την επιβίωση της με την κατοχή της Μέσης Ανατολής και των πετρελαϊκών πηγών που βρίσκονταν εκεί. Ήταν γνωστό στη Βρετανία το σχέδιο της Γερμανίας για την κατασκευή του μεγαλεπήβολου σιδηροδρομικού δικτύου που θα ένωνε τις Γερμανία και τις γερμανικές βιομηχανίες με τα κοιτάσματα της Μέσης Ανατολής. Παρόλα αυτά ήταν ένας πόλεμος που δε μπορούσε να κερδηθεί χωρίς τη συνεισφορά των γηγενών πληθυσμών αυτών των περιοχών. Κατά την κατάληψη των κύριων επαρχιών του Ιράκ από τις συμμαχικές δυνάμεις, με αιχμή του δόρατος τον ινδικό στρατό. Η διατήρηση όμως αυτών των επαρχιών αποδείχθηκε πολυδάπανη για τη βρετανική ηγεσία. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ο Ουίνστον Τσόρτσιλ να επεξεργάζεται τρόπους για τη μεν διατήρηση της ιμπεριαλιστικής του πολιτική στην περιοχή²² αλλά παράλληλα την απεμπλοκή της πολυδάπανης διατήρησης του στρατεύματος (κάτι που επιθυμούσε και ο γηγενής πληθυσμός).

Ήταν τόσο μεγάλη η επιθυμία του Τσόρτσιλ για εύρεση λύσης που είχε συχνή και συστηματική επικοινωνία με τον τότε υπουργό εξωτερικών Λόρδο Curzon αλλά και τον Λόρδεν της Αραβίας. Εν τέλει η λύση που προκρίθηκε και υιοθετήθηκε ήταν να αναλάβει τη διακυβέρνηση της χώρας ο χασεμίτης βασιλιάς Φαιζάλ, υπό τον όρο να μην τελεί η περιοχή υπό Εντολή αλλά από μία συνθήκη μεταξύ των δύο χωρών²³. Έτσι οι Βρετανοί κατόρθωσαν να ελέγχουν το Ιράκ μέσω αυτού του νέου πολιτεύματος που επέβαλλαν (μοναρχία) καθώς και με τη συνέχιση της κατοχής στρατιωτικών βάσεων εντός της χώρας. Παρόλα αυτά και παρά τις υποσχέσεις της βρετανικής κυβέρνησης η χώρα δεν απεμπλόκη από τη βρετανική εντολή. Μέσω της νέας τάξης οι Βρετανοί είχαν εντός της κυβέρνησης ειδικούς συμβούλους οι οποίοι εμμέσως ήλεγχαν τις πολιτικές αποφάσεις της χώρας. Έτσι η χώρα οδηγήθηκε σε εξεγέρσεις που είχαν αιματηρό τέλος το 1922 με το βομβαρδισμό περιοχών που υποστήριζαν τους εξεγερθέντες αλλά και με την εξορία πολιτικών αρχηγών των κομμάτων που πρωτοστάτησαν.

Εν τέλει το σύστημα με το οποίο πορεύτηκε το Ιράκ τα επόμενα χρόνια ήταν αυτό που περιέκλειε η συνθήκη του 1922. Μέσω αυτής ο βασιλιάς ήταν το ανώτατο πολιτικό όργανο της χώρας κι η έγκρισή του για την εφαρμογή των νόμων ήταν απαραίτητη καθώς συμμετείχε και στη νομοθετική εξουσία. Στη χώρα δύο ήταν τα κύρια σώματα. Αυτό της γερουσίας όπου τα μέλη διορίζονταν από το βασιλιά και της βουλής των αντιπροσώπων όπου τα μέλη καθορίζονταν μέσα από εκλογές. Ο πρωθυπουργός διοριζόταν από το βασιλιά ενώ και οι υπουργοί επιλέγονταν από τον ίδιο λαμβάνοντας υπόψιν και τις συστάσεις του πρωθυπουργού. Με αυτού του είδους τη διακυβέρνηση συνεχίστηκε η επιβολή της Βρετανίας στο Ιράκ και για τα επόμενα χρόνια μέχρι τον εν τέλει τερματισμό της βρετανικής εντολής το 1932.

²¹ Σακκάς Γιάννης., « ΟΙ ΑΡΑΒΕΣ στη νεότερη και σύγχρονη εποχή. ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ», εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2002, σελ. 67

²² Christopher Catherwood, « ΙΡΑΚ ΤΟ ΟΛΙΣΘΗΜΑ ΤΟΥ ΤΣΩΡΤΣΙΑ, Η δημιουργία του Ιράκ μετά την πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας», εκδ. Γκοβόση, Αθήνα 2004, σελ. 117

²³ Σακκάς Γιάννης., « ΟΙ ΑΡΑΒΕΣ στη νεότερη και σύγχρονη εποχή. ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ», εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2002, σελ. 68

3.3 Παλαιστίνη- Ιορδανία

Η περιοχή της Παλαιστίνης είναι άμεσα συνυφασμένη με το αέναο και παράλληλα άλυτο παλαιστινιακό πρόβλημα. Είναι η γη που διεκδικείται από δύο λαούς και τρεις θρησκείες²⁴. Αυτό το τεράστιο πρόβλημα προέκυψε κυρίως από την αδιαλλαξία των τριών μερών που εμπλέκονται. Η μεγάλη Βρετανία δεν επιθυμούσε να χάσει τον έλεγχο της περιοχής της Παλαιστίνης αποβλέποντας στον έλεγχο της διώρυγας του Σουέζ, η Εβραϊκή κοινότητα μέσα από την έξαρση του εθνικισμού επιθυμούσε διακαώς τη δημιουργία κράτους στη “γη της επαγγελίας” και τέλος το σύνολο του εβραϊκού κόσμου που επιθυμούσε τη δημιουργία του παλαιστινιακού κράτος θεωρώντας το τμήμα του αραβικού κόσμου. Η Μεγάλη Βρετανία στην προσπάθειά της να γύρει την πλάστιγγα υπέρ της κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου επιδόθηκε σε έναν αγώνα σύναψης συμφωνιών για να προσελκύσει με το μέρος της όσο το δυνατό περισσότερους “συμμάχους”. Καταρχήν για να πάρει με το μέρος της τους Άραβες τους υποσχέθηκε τη δημιουργία του ενιαίου αραβικού κράτους. Έπειτα όμως σε συνεννόηση με τη Γαλλία διαμοίρασε όλα αυτά τα εδάφη σε σφαίρες επιρροής (πλήρης αντίφαση με τις υποσχέσεις στους Άραβες) και τελικώς εκ νέου υποσχέσεις στην εβραϊκή κοινότητα για την απόκτηση “εθνικής εστίας” εντός των εδαφών της Παλαιστίνης.

Η γέννηση του μπορεί να προσδιοριστεί χρονικά κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, τη χρονική περίοδο όπου παρατηρείται μία γενικότερη άνθηση του εθνικισμού τόσο στις περιοχές της οθωμανικής αυτοκρατορίας όσο και στις αδικίες των Μεγάλων Δυνάμεων. Αυτό το εθνικιστικό αίσθημα σε συνδυασμό με το φόβο των διωγμών οδήγησε πολλούς Εβραίους στην προσπάθεια για τη δημιουργία ενός κράτους στα εδάφη της Παλαιστίνης. Το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου έδωσε στη Βρετανία μέσω της Εντολής την ευθύνη για τη διαχείριση της ευρύτερης περιοχής με την Παλαιστίνη να τίθεται υπό διεθνή έλεγχο. Τα γεγονότα που ακολούθησαν τόσο με τη διακήρυξη Μπάλφουρ όσο και με τον αυξανόμενο εποίκισμό της περιοχής από πλευράς Εβραίων περισσότερο επιδείνωσαν την κατάσταση. Ενδεικτικό της παραπάνω αύξησης είναι ότι το εβραϊκό στοιχείο στην περιοχή στα τέλη του 19ου αιώνα ήταν το 3% ενώ το 1938 είχε εκτοξευτεί στο 28%. Σε μια προσπάθεια να γεφυρώσει το χάσμα ανάμεσα στις δύο πλευρές η Βρετανία πρότεινε καταρχήν το διαμελισμό της Παλαιστίνης και τη δημιουργία δυο κρατών (το αραβικό και το ιουδαϊκό) με την Ιερουσαλήμ να παραμένει στη Βρετανία, κάτι που οι Εβραίοι δέχτηκαν αλλά οι Άραβες απέρριψαν. Στη δεύτερη προσπάθεια τους οι Βρετανοί πρότειναν την ύπαρξη ενός κοινού κράτους με την προϋπόθεση ότι το εβραϊκό στοιχείο δε θα ξεπερνούσε το 1/3 του συνολικού πληθυσμού. Σε αυτή την πρόταση αντέδρασαν οι Εβραίοι καθώς πίστευαν πως δε θα μπορούσαν να επαναπατριστούν όλοι οι Εβραίοι της διασποράς²⁵.

Από την άλλη η περιοχή της Ιορδανίας αποτελούσε κομμάτι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από το 16ο αιώνα ανήκοντας διοικητικά στο βιλαέτι της Δαμασκού. Η σταδιακή αποδυνάμωσή της όμως ενίσχυσε τον αραβικό εθνικισμό με αποκορύφωμα το ξέσπασμα της αραβικής εξέγερσης κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Στο πλευρό της Μ. Βρετανίας οι δυνάμεις των Αράβων προέλαυσαν και απελευθέρωσαν σταδιακά τόσο το λιμάνι Άκαμπα (Ιορδανία) όσο και τις περιοχές του Α.,,αν και της Δαμασκού. Με τη λήξη του πολέμου η περιοχή περιήλθε μέσω της Εντολής στη βρετανική σφαίρα επιρροής. Τότε ήταν που δημιουργήθηκε και το κράτος της Ιορδανίας ή Υπεριορδανίας, με απώτερο στόχο τον έλεγχο

²⁴ Κεφαλά Βιβή, « ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗ ΜΡΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ ΚΑΙ ΑΝΕΠΙΛΥΤΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ. Παλαιστίνη, Λίβανος, Συρία, Ιράκ», εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2021, σελ.140

²⁵ Σακκάς Γιάννης., « ΟΙ ΑΡΑΒΕΣ στη νεότερη και σύγχρονη εποχή. ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ», εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2002, σελ.95

μέσω αυτού των περιοχών και της Μέσης Ανατολής με κυριότερη αυτή της Ινδίας που αποτελούσε την κορωνίδα των αποικιών της Βρετανίας. Ο Εμίρης Abdullah ανέλαβε τη διακυβέρνηση και διατήρησε στενές σχέσεις με το Λονδίνο. Η περιοχή είχε μεγάλη σημασία για τους Βρετανούς γιατί μέσω αυτής προάσπιζαν τα συμφέροντά τους καθώς η Υπεριορδανία ένωσε οδικώς την Αραβική Χερσόνησο, τις ακτές της Ανατολικής Μεσογείου με τις αποικίες στην Ασία²⁶. Το κράτος της Ιορδανίας αποτελεί εξ ολοκλήρου δημιούργημα της Βρετανίας και σε αυτή οφείλει την ύπαρξή του. Περικυκλωμένη από χώρες αρκετά εσωτερικά προβλήματα και χωρίς ιδιαίτερες πλουτοπαραγωγικές πηγές ήταν πλήρως εξαρτημένη από το βρετανικό παράγοντα κάτι που και ο ίδιος ο Abdullah είχε αντιληφθεί από νωρίς.

Εντός του κράτους δημιουργήθηκαν εξ αρχής όλες οι δομές, όρισε το πολίτευμα αλλά και το μονάρχη καθιστώντας το ένα καθαρά τεχνητό κράτος με τον οργανικό νόμο του 1928. Η βρετανική παρουσία έληξε στην περιοχή έπειτα από τη συμφωνία μεταξύ των δύο πλευρών. Η εξουσία παραδόθηκε από τη Βρετανία στο βασιλικό οίκο των Χασεμιτών χωρίς όμως να απεμπολεί τα προνόμια που διατηρούμε σε όλους τους κρατικούς τομείς με τη συνθήκη του Λονδίνου το 1946. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο η βρετανική παρουσία δεν απειλήθηκε ποτέ από το ιορδανικό στοιχείο. Η τελική του αναγνώριση ως ανεξάρτητο κράτος ήρθε το ίδιο έτος από την Κοινωνία των Εθνών, με την τελική αποχώρηση των βρετανικών στρατευμάτων να χρονολογείται το 1948.

3.4 Η απαρχή του σιωνισμού και η εβραϊκή κοινότητα

Σε αυτό το σημείο κρίνεται σκόπιμο να γίνει μία ανάλυση του όρου Σιωνισμός καθώς και πότε εμφανίζεται. Ο Σιωνισμός αποτελεί ένα τόσο κοινωνικο- θρησκευτικό όσο και ιδεολογικό κίνημα. Κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα παγιώθηκε ενώ πήρε το όνομα του από το λόφο Σιών που βρίσκεται στην Ιερουσαλήμ. Ειδικότερα αποτελεί τον ορισμό του εβραϊκού εθνικισμού ο οποίος αποσκοπούσε στην ίδρυση του Εβραϊκού κράτους στον ιερό τόπο των Εβραίων την Παλαιστίνη. Πατέρας του κινήματος θεωρείται ο Theodor Herzl ο οποίος οραματιζόταν την επιστροφή της εβραϊκής διασποράς στη νέα πατρίδα που θα δημιουργούνταν στα ιερά εδάφη της Ιουδαίας. Αυτό το κίνημα προέκυψε κυρίως από την πολιτικο-οικονομική κρίση που υπήρχε στην Ευρώπη. Λόγω αυτής της κατάστασης οι εύποροι Εβραίοι δεν κατείχαν την ευνοϊκότερη θέση εντός του κοινωνικού συνόλου. Παρατηρούνταν το φαινόμενο οι Εβραίοι να είναι η πηγή των δεινών που εμφανίζονταν στην κοινωνία.

Το πρώτο σιωνιστικό συνέδριο έγινε στην Ελβετία το 1897 όπου έγινε μία προσπάθεια ώστε να αρθούν οι αντιπαράθεσεις μεταξύ των διάφορων ομάδων εντός του κινήματος. Το αποτέλεσμα ήταν η έκδοση της «Πλατφόρμας της Βασιλείας» στην οποία προσδιορίζεται η φυλετική και ιδεολογική εβραϊκή ταυτότητα. Δημιουργήθηκε η ανάγκη λόγω και της εχθρικής στάσης απέναντι στους Εβραίους ιδίως στη Ρωσία και γενικότερα στην Ευρώπη για την εύρεση ενός τόπου ώστε να δημιουργηθεί το εβραϊκό κράτος. Ως μία πρώτη λύση προτάθηκε η περίπτωση της Κένυας αντί της Παλαιστίνης κάτι που όμως απορρίφθηκε κατά το 6^ο Σιωνιστικό Συνέδριο. Ένας από τους κύριους λόγους που απορρίφθηκε η πρόταση ήταν ότι για να πετύχει αυτό το εγχείρημα θα χρειαζόταν η συμμετοχή των εξεχουσών εβραϊκών προσωπικοτήτων που δραστηριοποιούνταν στο εξωτερικό. Για την υλοποίηση του παραπάνω

²⁶ Joseph Kostiner, « Middle East Monarchies: The Challenge of Modernity», Lynne Rienner Publishers, London 2000, σελ. 92

ήταν αναγκαία η επίκληση του συναισθήματος, κάτι που πρόσφερε η «η Γη της επαγγελίας»²⁷ Ήδη από το 1901 ιδρύθηκε στο Λονδίνο το «Εβραϊκό Εθνικό Ταμείο» με στόχο την αγορά της Παλαιστίνης και τον εποικισμό της από τους Εβραίους.

Πλέον ξεκινούσε μία μεθοδευμένη προσπάθεια για την υλοποίηση της ιδέας ενός κράτους στην Παλαιστίνη. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα ομάδες Εβραίων είχαν ξεκινήσει ήδη να μετακινούνται στην Παλαιστίνη και να φτιάχνουν οικισμούς τα επονομαζόμενά kibboutz²⁸. Ενδεικτικά ο πληθυσμός των Εβραίων από το 1880 έως το 1895 υπερδιπλασιάστηκε. Αρχικά η Οθωμανική Αυτοκρατορία κράτησε μία αρκετά ανεκτική στάση καθώς το οικονομικό αποτύπωμα της εβραϊκής κοινωνίας ήταν μεγάλο και ισχυρό με αποτέλεσμα να θεωρεί πως θα μπορούσε να συμβάλει στην ανάπτυξη της περιοχής. Αυτή όμως η στάση άλλαξε άρδην με το ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Πλέον υπό το φόβο των εξεγέρσεων αλλά και της επικείμενης εισβολής των βρετανικών στρατευμάτων ακολούθησε μία πιο καταπιεστική στάση απέναντι τόσο στους Εβραίους όσο και στους Άραβες. Έτσι το σιωνιστικό κίνημα στράφηκε προς τη Μ. Βρετανία με την ελπίδα της δημιουργίας της εβραϊκής πατρίδας. Η Μ. Βρετανία εκείνη την περίοδο πιεζόμενη και από το μένος του πολέμου (στην προσπάθειά της να αποκτήσει συμμάχους στην περιοχή) διαπραγματευόταν το μέλλον της Παλαιστίνης τόσο με τους Άραβες. Αυτό όμως δεν την εμπόδισε να ανοίξει διαύλους συνομιλιών και το σιωνιστικό κίνημα, που κατέληξε στη διακήρυξη του Μπάλφουρ.

Εν κατακλείδι γίνεται σαφές το πολυσήμαντο έργο του σιωνιστικού κινήματος αλλά και τον καταλυτικό ρόλο που διαδραμάτισε ώστε η εβραϊκή κοινότητα να αποκτήσει την πολυπόθητη «εστία». Κατάφερε να μετατρέψει την εβραϊκότητα σε μία πολυδιάστατη έννοια καταφέροντας να ενώσει τους Εβραίους της διασποράς υπό το αίσθημα ενός ευρύτερου παγκόσμιου κοινωνικού συνόλου με την παράλληλη εμπέδωση ότι η επιβίωση της κουλτούρας και του πολιτισμού θα επιτυγχανόταν μέσα από την κοινή δράση.

4. Η Μέση Ανατολή μετά το τέλος του Μεγάλου Πολέμου

4.1 Η βρετανική επιβολή στη Μέση Ανατολή (Διάσκεψη του Παρισιού το 1919)

Μετά τις συμφωνίες τόσο των Sykes- Pico όσο και της Διακήρυξης Balfour οι Άραβες κι ιδιαίτερα ο Housein απαίτησε εξηγήσεις από τη Μεγάλη Βρετανία όσο αφορά τις υποσχέσεις της προς τους Άραβες για τη δημιουργία του κράτους των Αράβων. Ήταν σαφές πως το διαπραγματευτικό κύρος απέναντι στους Αραβόφωνες είχε πληγεί. Αυτό έδωσε την ευκαιρία στους Οθωμανούς ώστε να προσεγγίσουν διπλωματικά τους Άραβες για την εξεύρεση λύσης για αυτές τις περιοχές. Λόγω όμως της κωλυσιεργίας των Αιγυπτίων ως προς την κατάληψη της Παλαιστίνης αλλά και του αξιόμαχου των Αράβων η Μεγάλη Βρετανία έδωσε εκ νέου διαβεβαιώσεις τόσο ως προς το ότι ο κύριος στόχος ήταν η ανεξαρτησία των περιοχών όσο και

²⁷ Κεφαλά Βιβή, « ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗ ΜΡΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ ΚΑΙ ΑΝΕΠΙΛΥΤΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ. Παλαιστίνη, Λίβανος, Συρία, Ιράκ», εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2021, σελ. 139

²⁸ <https://www.jewishagency.org/what-exactly-is-a-kibbutz/>

στη βούληση της να εγκαθιδρύσει καθεστώτα στηριζόμενα από το λαό²⁹. Αυτό ήταν αρκετό για τους Άραβες ώστε να συνεχίσουν τις μάχες και εν τέλει η Συρία και η Δαμασκός κατελήφθησαν. Πλέον οι ιωανοί ήταν με το μέρος των Βρετανών για το διαμοιρασμό των εδαφών καθώς τα δεδομένα ήταν πολύ διαφορετικά σε σχέση με την περίοδο που έγιναν οι αρχικοί διαμοιρασμοί με τη μορφή της συμφωνίας των Sykes- Pico. Η Μοσούλη ανήκε πλέον στη Βρετανία παρότι αρχικά ανήκε στη Γαλλία. Έτσι το 1918 και πριν τη διάσκεψη του Παρισιού συμφωνήθηκε μεταξύ του Georges Clemenceau και του Loyd George η παραχώρηση από μεριάς Γάλλων της Μοσούλης και της Παλαιστίνης στους Βρετανούς με τους τελευταίους να τη στηρίζουν στο θέμα της Συρίας.

Έτσι τον Ιανουάριο του 1919 οι νικήτριες δυνάμεις κάθισαν στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων για την επίλυση των ζητημάτων που άφησε πίσω του ο πόλεμος. Η θέρμη όμως με την οποία υποστηρίζονταν οι διεκδικήσεις καθώς και τα αντικρουόμενα συμφέροντα δεν άφηνα πολλά περιθώρια για εξεύρεση λύσης. Τα προβλήματα εστιάζονταν κυρίως α) στη Μέση Ανατολή με τη Γαλλία και Βρετανία να δίνουν το δικό τους διπλωματικό αγώνα, β) στην αντιπαράθεση μεταξύ Αράβων και Σιωνιστών για την περιοχή της Παλαιστίνης και γ) στην προσκόλληση των ΗΠΑ στα δεκατέσσερα σημεία³⁰ από τα οποία ο Πρόεδρος Woodrow Wilson δεν ήταν διατεθειμένος να παρεκκλίνει. Το τελευταίο ειδικά αποτελούσε και το κυριότερο εμπόδιο καθώς η πολιτική που οραματιζόταν ο Πρόεδρος των ΗΠΑ ήταν αντίθετη με τα όσα είχαν συμφωνηθεί ανάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες για το διαμοιρασμό της Μέσης Ανατολής. Ο συμβιβασμός επετεύχθη εν τέλει με τη συμφωνία για την κατάρτιση του συστήματος των Εντολών το οποίο θα εφαρμοζόταν υπό το βλέμμα της Κοινωνίας των Εθνών. Μέσω της διάσκεψης του Παρισιού αλλά και της Συνθήκης των Βερσαλλιών ικανοποιήθηκαν τα αιτήματα μόνο της Γαλλίας και της Μεγάλης Βρετανίας καθώς τα γερμανικά εδάφη περιορίστηκαν, οι γερμανικές ένοπλες δυνάμεις κατακερματίστηκαν με τον εναπομείναντα αριθμό να είναι ικανός μόνο για την άμυνα της χώρας ενώ της επιβλήθηκαν και τεράστιες επανορθώσεις. Αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν η Γερμανία να αποτελεί μία σκιά του πάλαι ποτέ κραταιού μεγαλείου της. Ούσα ανυπεράσπιστα, εδαφικά μικρότερη, βιομηχανικά αλλά και οικονομικά εξαθλιωμένη έμπαινε σε μία φάση βαθιάς εσωστρέφειας κατά την οποία στο εσωτερικό πάλευαν ακροδεξιές και αριστερές δυνάμεις.

4.2 Το συνέδριο του Σαν Ρέμο το 1920

Κατά τη διαδικασία όμως του καθορισμού των περιοχών που θα υπάγονταν σε κάθε Εντολή αλλά και της χώρας που θα αναλάμβανε υπήρξε έντονη διαφωνία μεταξύ των χωρών. Μήλο της έριδος αποτέλεσε η Συρία καθώς ο γηγενής πληθυσμός επιθυμούσε είτε τις ΗΠΑ είτε τη Μ. Βρετανία. Έτσι συμφωνήθηκε με τη συγκατάθεση των ΗΠΑ να δημιουργηθεί μια επιτροπή η οποία θα εξέταζε επί τόπου την πραγματική επιθυμία των λαών. Αυτή θα είχε αντιπροσώπους από όλες τις εμπλεκόμενες δυνάμεις. Η ΗΠΑ όρισαν τον Henry King και τον Charles Crane ενώ η Μεγάλη Βρετανία τον Henry McMahon. Η Γαλλία αρνήθηκε να συμμετάσχει εν τέλει λόγω της παραμονής των βρετανικών στρατευμάτων στη Συρία. Λόγω του παραπάνω η Βρετανία απέσυρε και το δικό της εκπρόσωπο. Όλες οι πλευρές δεσμεύτηκαν όμως να αποδεχτούν το αποτέλεσμα της Επιτροπής. Έτσι ξεκίνησε το έργο της η Επιτροπή που παρέμεινε στην ιστορία ως η Επιτροπή King – Crane επισκεπτόμενη τις περιοχές της

²⁹ A.L. Tibawi, « Anglo-Arab Relations and the Question of Palestine», Lucas and Co, London 1978, σελ 199

³⁰ <https://military-history.gr/1918-01-08-wilson-14-points-speech/>

Παλαιστίνης, της Συρίας, του Λιβάνου και γενικότερα της Μέσης Ανατολής. Η εισήγηση τους εστιάστηκε σε τρεις βασικούς πυλώνες³¹, α) η Εντολή της Συρίας να αναληφθεί από τις ΗΠΑ, β) η εγκαθίδρυση μοναρχιών στις περιοχές της Συρίας και του Ιράκ και γ) τη μη δημιουργία το κράτος των Εβραίων. Τα αποτελέσματα όμως της επιτροπής στην πραγματικότητα δεν ελήφθησαν υπόψη από τα κράτη στις επόμενες συνεδριάσεις.

Το 1920 έλαβε χώρα στο Σαν Ρέμο η συνέχεια της Συνδιάσκεψης Ειρήνης που είχε πραγματοποιηθεί στο Παρίσι με τις συμμετέχουσες χώρες να καλούνται να δώσουν λύση για το μέλλον των εδαφών της Τουρκίας αλλά και της ανάθεσης των Εντολών. Εκείνη την περίοδο είχαν ξεκινήσει ήδη διεργασίες στη Μέση Ανατολή, οι πρώτες συγκρούσεις μεταξύ Αράβων και Εβραίων είχαν κάνει την εμφάνισή τους στην περιοχή της Παλαιστίνης, οι πολιτικές εντάσεις αυξάνονταν στο Ιράκ ενώ στη Δαμασκό αποφασίστηκε η δημιουργία της Μεγάλης Συρίας που θα περιελάμβανε την Παλαιστίνη, το Λίβανο και την Ιορδανία. Τα παραπάνω θορύβησαν τις Ευρωπαϊκές δυνάμεις με αποτέλεσμα να επισπευστεί η διαδικασία της ανάθεσης των Εντολών. Μέσω αυτής δόθηκαν στη Γαλλία α) το βιλαέτι του Άλεπο και του Deir ez Zor, β) οι περιοχές της Λατάκιας, της Τρίπολης, του Μπειρούτ και του Λιβάνου και γ) η περιοχή της Συρίας ενώ στη Μεγάλη Βρετανία δόθηκαν α) η περιοχή του Ιράκ, β) η περιοχή της Παλαιστίνης³². Πρέπει να σημειωθεί ότι ο τύπος των Εντολών ήταν Α΄ που σημαίνει ότι ήταν προσωρινές και απώτερος στόχος της κηδεμονίας ήταν η εν τέλει ανεξαρτητοποίηση των περιοχών αυτών. Μέσω της Συνδιάσκεψης θα δινόταν λύση σε ένα ακόμα μεγάλο θέμα στην περιοχή, αυτό του διαμοιρασμού των κοιτασμάτων κυρίως στην περιοχή της Μεσοποταμίας. Ήδη από το 1918 είχε συμφωνηθεί ανάμεσα σε Γαλλία και Βρετανία η εκχώρηση της Μοσούλης στη Βρετανική Εντολή με αντάλλαγμα να δοθούν δικαιώματα συνεκμετάλλευσης του πετρελαίου και στη Γαλλία. Εν τέλει της μεταβιβάστηκε το μερίδιο του 25% που είχε η Γερμανία στην Τουρκική Πετρελαϊκή Εταιρεία³³ συν την πρόβλεψη για τη δημιουργία αγωγών για τη μεταφορά του πετρελαίου από τη Μοσούλη μέσω της Συρίας για τα λιμάνια της Ευρώπης.

Μέσω της Συμφωνίας του Σαν Ρέμο εν πολλοίς “έκλεισαν” πολλά μέτωπα στην περιοχή της Μέσης Ανατολής ειδικά με την ανάθεση των Εντολών στις δύο κυρίαρχες Ευρωπαϊκές Δυνάμεις (Γαλλία, Μ. Βρετανία). Παρόλα αυτά δε διευθετήθηκαν όλα τα ζητήματα που άνοιξε η λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, με κυριότερο την τύχη των υπολοίπων εκ των εδαφών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (πλην αυτών της Μέσης Ανατολής) λόγω στα οποία είχαν και άλλες ευρωπαϊκές χώρες όπως η Ιταλία και η Ελλάδα.

4.3 Χαμένη ευκαιρία για μία αγγλο- γαλλική συμμαχία

Αμέσως μετά το Σαν Ρεμό ήταν η ώρα των μεγάλων αποφάσεων για το μέλλον της Τουρκίας. Τα πράγματα σε αυτή την περίπτωση ήταν πιο ιδιαίτερα λόγω του ότι δεν ήταν στο σύνολό της υπό τον έλεγχο ευρωπαϊκών δυνάμεων. Σημαντικό κομμάτι της περικλειόταν από την πολιτικά ασταθή Ρωσία με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται το έργο του διαμελισμού των εδαφών της. Στη Συνθήκη των Σεβρών που ακολούθησε το 1920 προβλεπόταν α) η εκχώρηση της Παλαιστίνης, του Ιράκ και της Υπεριορδανίας στη Μεγάλη Βρετανία, β) η εκχώρηση στη Γαλλία της Συρίας και του Λιβάνου ενώ γ) η Ανατολία θα εκχωρούνταν στην Ιταλία. Όσο αναφορά την Ελλάδα έπαιρνε τα νησιά της Ίμβρου και της Τένεδου μαζί με την περιοχή της

³¹ Κούτσης Αλέξανδρος., « ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ: ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1992, σελ.101

³² Samee-ul-Hasan, « The Great War of 1914-1919 and the Middle East», Pakistan Horizon, Vol. 63, No. 4 October 2010, σελ.28

³³ Christopher Catherwood, « ΙΡΑΚ ΤΟ ΟΛΙΣΘΗΜΑ ΤΟΥ ΤΣΩΡΤΣΙΑ, Η δημιουργία του Ιράκ μετά την πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας», εκδ. Γκοβόση, Αθήνα 2004, σελ. 83

Σμύρνης³⁴. Επιπλέον η Τουρκία θα αναγνώριζε τα δικαιώματα των μειονοτήτων ενώ θα ιδρύοταν η επιτροπή δημοσίου χρέους που θα απαρτιζόταν από την Ιταλία, τη Γαλλία και την Αγγλία και θα καθόριζε την οικονομική πολιτική της χώρας. Εν τέλει δεν επικυρώθηκε από την Τουρκία, Ήδη στο εσωτερικό της Τουρκία είχαν αρχίσει να αναπτύσσονται συμμαχικές δυνάμεις (η Κωνσταντινούπολη και τα Στενά τελούσαν υπό διεθνή κατοχή, η Ιταλία είχε αποβιβάσει στρατεύματα στην Αττάλεια ενώ η Ελλάδα αποβίβασε δυνάμεις στη Σμύρνη), παράλληλα εντός της Τουρκίας το πολιτικό σκηνικό ήταν διχασμένο. Υπήρχε η κυβέρνηση του σουλτάνου η οποία ήταν πιο πειθήνια στις εντολές των συμμαχικών δυνάμεων ενώ παράλληλα υπήρχε και αυτή του Mustafa Kemal στην Άγκυρα.

Ο τελευταίος παρότι είχε διαταχθεί να διαλύσει τα υπολείμματα του τουρκικού στρατού και να προετοιμάσει τις περιοχές για την υποδοχή των συμμαχικών δυνάμεων αντέδρασε και ξεκίνησε την προετοιμασία για την αντεπίθεση του τουρκικού στρατού. Η πρώτη του στρατιωτική νίκη ήταν απέναντι στο στρατό της κυβέρνησης του σουλτάνου. Έπειτα από συσπείρωση των αντιστασιακών δυνάμεων της χώρας επιτέθηκε εναντίον της Γαλλίας η οποία κατείχε την Κιλικία και πέτυχε την εκδίωξη των γαλλικών δυνάμεων από το μεγαλύτερο μέρος της περιοχής. Έτσι η Γαλλία αναγκάστηκε να υπογράψει ανακωχή με τον Kemal³⁵. Ήταν η πρώτη από τις Μεγάλες Δυνάμεις που αναγνώριζε του εθνικιστές του Mustafa Kemal στην Τουρκία. Αυτό σε συνδυασμό με την πτώση του Ελευθέριου Βενιζέλου και την επάνοδο της βασιλείας άλλαξε άρδην τις διασυμμαχικές σχέσεις. Πλέον όλο το πολιτικό σκηνικό είχε ανατραπεί και η Συνθήκη των Σεβρών δεν είχε καμία αξία. Οι Σύμμαχοι στην προσπάθειά τους να πάρουν όσο περισσότερα οφέλη μπορούσαν κήρυξαν ουδετερότητα και άφησαν πλέον την Ελλάδα να αντιμάχεται την Τουρκία. Πλέον η Κυβέρνηση του Kemal είχε συνάψει συνθήκες τόσο με τη Σοβιετική Ρωσία όσο και με την Ιταλία. Ο αντίκτυπος αυτών των συμφωνιών και ειδικά αυτή της Γαλλίας ήταν μεγάλος καθώς επιδείνωσε τις σχέσεις του Λονδίνου με το Παρίσι.

Η Γαλλία δε συμεριζόταν την αγγλική φιλελληνική πολιτική διότι πίστευε πως σε περίπτωση νίκης των ελληνικών δυνάμεων στην περιοχή θα αυξανόταν η βρετανική κυριαρχία τόσο στα Στενά όσο και στο Αιγαίο. Επιπρόσθετα οι Βρετανοί εξακολουθούσαν να αναγνωρίζουν την κυβέρνηση του σουλτάνου ως τη μόνη νόμιμη στην Τουρκία. Αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν η πλειονότητα των ευρωπαϊκών δυνάμεων να συνομιλούν με τον Kemal ενώ στον αντίποδα να έχει απομείνει η Αγγλία και η Ελλάδα. Πλέον η κατάσταση είχε επιδεινωθεί κάτι που φάνηκε και από το ότι οι προσπάθειες για την εξεύρεση λύσης στη διάσκεψη του Παρισίου έπεσαν στο κενό. Αυτό έδωσε το χρόνο στους εθνικιστές να εξαπολύσουν την τελική του αντεπίθεση εναντίον των συμμαχικών δυνάμεων με αποκορύφωμα την είσοδο των κεμαλικών δυνάμεων στην ουδέτερη ζώνη στην Κωνσταντινούπολη. Αυτή η ενέργεια οδήγησε τους Βρετανούς (οι οποίοι είχαν απομείνει να υπερασπιστούν τα Στενά μετά την άρνηση τόσο των Γάλλων όσο και των Ιταλών που είχαν συνθηκολογήσει με τους εθνικιστές του Kemal) να κάνουν προσπάθειες για ανακωχή και συνθηκολόγηση. Η ‘Ίφιγένεια’ στην όλη αυτή προσπάθεια απεδείχθη η Ελλάδα η οποία αναγκάστηκε να αποσύρει τις δυνάμεις της από τη Θράκη και τη Μ. Ασία. Η ανακωχή που επικυρώθηκε με τη συμφωνία των Μουδανίων³⁶ αποτέλεσε και το κύκνειο άσμα των βρετανικών βλέψεων στην περιοχή με όλες τις πλευρές να προετοιμάζονται για τη Συνδιάσκεψη της Λωζάνης.

³⁴ <https://gr.euronews.com/2019/12/18/ti-provlepei-i-synthiki-ton-sevron-gia-tin-ellada-othomaniki-autokratoria-itta>

³⁵ <https://clioturbata.com/%CE%B1%CF%80%CF%8C%CF%88%CE%B5%CE%B9%CF%82/turko-french-diplomacy/>

³⁶ <https://military-history.gr/1922-10-11-moudania/>

Στη Λωζάνη διαδραματίστηκε η τελευταία σκηνή του έργου που ξεκίνησε με την είσοδο των Ευρωπαίων στις περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Λίγα χρόνια αργότερα το σκηνικό κι οι επιδιώξεις των εμπλεκόμενων ήταν εντελώς διαφορετικές. Οι κυριότερες συνομιλίες έγιναν ανάμεσα στην Τουρκία και τη Βρετανία. Από πλευράς Τουρκίας η κυβέρνηση του Kemal είχε καταφέρει να περιορίσει τις αρμοδιότητες αυτής του σουλτάνου ενώ είχε αναθέσει στον Ismet Inonu τις συνομιλίες. Αποτέλεσμα των συνομιλιών ήταν η Βρετανία να αποδεχθεί την εδαφική ακεραιότητα της Τουρκίας αλλά να αποσπαστούν από αυτή οι αραβόφωνες περιοχές. Επιπρόσθετα θα επιλυόταν το θέμα τόσο των συνόρων της Τουρκίας με το Ιράκ όσο και αυτό της Μοσούλης σε δεύτερο χρόνο μεταξύ των δύο πλευρών (Τουρκία – Μ. Βρετανίας). Μέσω της Συνθήκης της Λωζάνης η Τουρκία εδραίωσε τα εδάφη της ενώ κατάφερε να αντιδράσει στις προσπάθειες για διαμελισμό της. Αυτό επετεύχθη και λόγω της αδυναμίας κυρίως της Γαλλίας και της Μ. Βρετανίας να χαράξουν μία κοινή πολιτική και να την υπηρετήσουν βάζοντας στην άκρη της δικές τους σκοπιμότητες και συμφέροντα. Η αντιπαλότητα των δύο και δευτερευόντως η πολιτική της Ιταλίας και της Ρωσίας έφεραν αυτή την έκβαση. Εν πολλοίς χάθηκε μία μοναδική ευκαιρία για μία πολιτική συμμαχία των δύο που θα αναδιαμόρφωνε τόσο την περιοχή της Τουρκίας όσο και της Μέσης Ανατολής.

Συμπεράσματα

Ολοκληρώνοντας τη μελέτη μπορούμε να εξάγουμε κάποια συμπεράσματα τα οποία απαντούν και στα αρχικά ερωτήματα που θέσαμε, τα οποία ήταν η κινητήρια δύναμη ή αλλιώς η σπίθα για την εκπόνηση της εργασίας.

Είναι πλέον αντιληπτή η τεράστια γεωπολιτική αλλά και γεωστρατηγική σημασία της περιοχής. Κάτι που τεκμηριώνεται τόσο από τη θέση του συστήματος στον παγκόσμιο χάρτη όσο και από τον τεράστιο ορυκτό πλούτο που βρίσκεται στο υπέδαφός της. Αυτός ήταν και ο λόγος για τον οποίο ιστορικά ήταν το μήλο της έριδος για τις Μεγάλες Δυνάμεις, οι οποίες άμεσα ή έμμεσα προσπαθούσαν να ασκήσουν επιρροή σε αυτή και να την εκμεταλλευτούν.

Όσο αναφορά τη Μεγάλη Βρετανία το ενδιαφέρον της για την περιοχή είναι αμείωτο ήδη από το 19^ο αιώνα. Η Αυτοκρατορία της επιθυμούσε την περιοχή πέρα από τα οικονομικά και γεωστρατηγική οφέλη που παρείχε και για την επιβεβαίωσή της ως Μεγάλη Δύναμη. Παρόλα αυτά αρχικά δεν επεδίωξε να εμπλακεί άμεσα στην περιοχή προσπαθώντας να διατηρήσει την εδαφική ακεραιότητα της οθωμανικής αυτοκρατορίας και μέσω αυτής να εξυπηρετούνται οι πολιτικές της. Με τη σταδιακή όμως εξασθένηση της τελευταίας και την κατάληψη εδαφών της από άλλες δυνάμεις (όπως το αντίπαλο δέος της Γαλλίας) αποφάσισε να εμπλακεί πιο ενεργά και να ελέγχει άμεσα τα εδάφη. Η απρόσκοπτη διασύνδεση με τις Ινδίες αποτελούσε το λίκνο όλων των ενεργειών. Έτσι σταδιακά (απαντώντας και στο δεύτερο ερώτημα της εργασίας) ο βαθμός στον οποίο ενεπλάκη ήταν μεγάλος κάτι που επιβεβαιώνεται ιστορικά και από την κατά πολλούς απαρχή των δεινών για την περιοχή, την περιβόητη συμφωνία Sykes- Picot το 1916 για τον καταρχήν διαμελισμό των εδαφών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αλλά από το βασικότερο αποτέλεσμα των πολιτικών της που δεν είναι άλλο από το σύστημα των Εντολών, μέσω του οποίου και με τη συγκατάθεση της Κοινωνίας των Εθνών έθεσε υπό τον έλεγχο της ένα μεγάλο μέρος της περιοχής με τη δύναμη να καθορίζει τις εξελίξεις και να καρπώνεται τόσο τα οικονομικά όσο και γεωστρατηγικά οφέλη. Για να το πετύχει αυτό ακολούθησε μία ερμαφρόδιτη παράλληλα όμως και στυγνή πολιτική, μέσω της οποίας προσπαθούσε να εκμαιεύσει τη στήριξη όλων των πλευρών σε τέτοιο βαθμό που υποσχόταν τα ίδια εδάφη σε διαφορετικές πλευρές (τρανό παράδειγμα η περίπτωση της Παλαιστίνης).

Τέλος προσπαθώντας να απαντήσουμε στο κρισιμότερο ερώτημα, μπορούμε να καταγράψουμε με βεβαιότητα ότι η εικόνα της Μέσης Ανατολής σήμερα είναι αδιαμφισβήτητο αποτέλεσμα της διαχρονικής πολιτικής που ακολούθησε η Μεγάλη Βρετανία. Ήταν ο απόηχος μίας διαδικασίας που ξεκίνησε από το 19^ο αιώνα και συνεχίζεται έως και τις μέρες μας. Η πολιτική είναι το ξεκάθαρο παράδειγμα μίας ιμπεριαλιστικής δύναμης η οποία από θέση ισχύος μπορεί να χαράξει τα σύνορα ξένων κρατών επιδεικνύοντας έναν, για άλλους είναι κατακριτέο, ομορποτισμό.

Βιβλιογραφία

- Κεφαλά Βιβή, « ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗ ΜΡΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ ΚΑΙ ΑΝΕΠΙΠΛΥΤΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ. Παλαιστίνη, Λίβανος, Συρία, Ιράκ», εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα 2021
- Κούτσης Αλέξανδρος., « ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ: ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1992
- Σακκάς Γιάννης., « ΟΙ ΑΡΑΒΕΣ στη νεότερη και σύγχρονη εποχή. ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ», εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2002
- Σακκάς Γιάννης., « Ιστορία της Μεσογείου: Μέσοι και Νεότεροι Χρόνοι»
- David A. Andelman., « Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΩΝ ΒΕΡΣΑΛΛΙΩΝ. Η ΕΥΘΡΑΣΤΗ ΕΙΡΗΝΗ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΕ ΣΤΗΝ ΑΝΟΔΟ ΤΟΥ ΧΙΤΛΕΡ», εκδ. Γκοβοστή, Αθήνα 2007
- Samee-ul-Hasan, « The Great War of 1914-1919 and the Middle East», Pakistan Horizon, Vol. 63, No. 4 (October 2010)
- Harry Howard, «The Partition of Turkey: A Diplomatic History 1913-1923», New York 196
- Eugene Rogan, «A Century After Sykes-Picot, The Fall of the Ottomans, the Rise of the Islamic State and the Tragedy of Arab Independence»
- Christopher Catherwood, « ΙΡΑΚ ΤΟ ΟΛΙΣΘΗΜΑ ΤΟΥ ΤΣΩΡΤΣΙΑ, Η δημιουργία του Ιράκ μετά την πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας», εκδ. Γκοβόση, Αθήνα 2004,
- A.L. Tibawi, « Anglo-Arab Relations and the Question of Palestine», Lucas and Co, London 1978
- Mansfield Peter, « The British in Egypt. Holt, Rinehart and Winston», New York, 1972
- Pascal Boniface, « ΑΤΛΑΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ», Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001
- Zbigniew Brzezinski, «The Grand Chessboard: American Primacy And It's Geostrategic Imperatives» , New York: BasicBooks 1997

Ιστοσελίδες – Άρθρα

- Παναγιώτης Σγουρίδης, Το σίριαλ του ανατολικού ζητήματος, Propago.gr
- Στάθης Βασιλείου, Τα «14 Σημεία» του προέδρου Ουίλσον, μια σημαντική διακήρυξη αρχών, military-history.gr
- Γιάννης Μουρέλος, Οι σχέσεις της Γαλλίας με την Κεμαλική Τουρκία. Οι επιπτώσεις τους στην έκβαση του Μικρασιατικού Ζητήματος, Clio Turbata
- Στάθης Βασιλείου, 25 Σεπτεμβρίου/11 Οκτωβρίου 1922: Ανακωχή στα Μουδανιά, το άδοξο τέλος της ελληνικής Ανατολικής Θράκης, military-history.gr
- Transjordan, the Hashemite Kingdom, and the Palestine war, Britannica
- Στη Μέση Ανατολή τα περισσότερα αποθέματα φυσικού αερίου, trt.net
- What Exactly is a Kibbutz?, The jewish agency for Israel
- <https://www.liberal.gr/apopsi/100-hronia-apo-ti-diakiryxi-mpalfoyr-skepseis-gyro-apo-israil-kai-tin-eirini>
- <https://gr.euronews.com/2019/12/18/ti-provlepei-i-synthiki-ton-sevron-gia-tin-ellada-othomaniki-autokratoria-itta>

Παράρτημα Α: Χάρτες- Εικόνες

Χάρτης 1 : Μέση Ανατολή³⁷

³⁷<https://www.infoplease.com/atlas/middle-east>

Χάρτης 2: Η μεταβολή της περιοχής της Παλαιστίνης³⁸

³⁸ <https://scenearabia.com/Life/Mapping-Apartheid-6-Digital-Initiatives-Reclaiming-thePalestinian-Map>

Χάρτης 3: Ο διαμοιρασμός των περιοχών μέσω των Εντολών³⁹

³⁹ <https://www.tanea.gr/2016/05/16/world/oi-grammes-stin-ammo-stoixeiwnoyn-akomi-kai-simera-ti-mesi-anatoli/>